

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

Kód oboru: PP 7502R023

Název bakalářské práce:

VLIV SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ NA INTEGRACI ROMŮ

THE INFLUENCE OF SOCIAL EXCLUSION ON THE INTEGRATION OF
GYPSIES

Autor:

Jan Červenka
Milešov č. p. 101
411 32 Milešov

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: PhDr. Josef Kovářik

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
47	0	0	0	23	1/1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne : 26. dubna 2008

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení : Jan Červenka
Adresa : Milešov č.p. 101, 411 32

Studijní program : Sociální práce
Studijní obor : Penitenciární péče
Kód oboru : PP 7502R023

Název práce: VLIV SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ NA
INTEGRACI ROMŮ

Název práce v angličtině : THE INFLUENCE OF SOCIAL EXCLUSION
ON THE INTEGRATION OF GYPSIES

Vedoucí práce : PhDr. Josef Kovářík

Termín odevzdání práce : 30. 4. 2008

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student) : Jan Červenka

Datum : 16. 2. 2007

.....

Cíl práce :

Teoreticky zmapovat problematiku romské integrace se zaměřením na souvislost se sociálním vyloučením.

Základní literatura :

BAKALÁŘ,P., *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004, s.179. ISBN 80-7220-180-8

BALVÍN,J., a kol. *Romové a jejich učitelé*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1999, s.144. ISBN 80-902461-1-7

DAVIDOVÁ, E., *Cesty Romů1945-1990: změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 1.vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, 1995, 245 s. ISBN 80-902149-4-0

HÜBSCHMANNOVÁ, M., *Můžeme se domluvit*. 2.vydání.vyd.Olomouc: Univerzita Palackého, 1995, s.129. ISBN 80-7067-563-2

HÜBSCHMANNOVÁ, M., *Odkud jsme přišli, kdo jsme, kam jdeme?* In Manuš, E.,*Jdeme dlouhou cestou*. Praha: Arbor vitae, 1998, 279 s. ISBN 80-901964-5-4

MANN, A.B., *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001. 48s. ISBN 80-7168-762-6

NAVRÁTIL,P., a kol., *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003, 224 s. ISBN 80-7178-741-8

ŠIŠKOVÁ, T., *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Sborník, Praha: Portál,1998, 203 s. ISBN 80-7178-285-8

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL, v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne : 26. dubna 2008

Podpis :

Děkuji PhDr. Josefovi Kováříkovi za odborné vedení mé bakalářské práce a rovněž za cenné rady při zpracování materiálů.

.....
Jan Červenka

Název práce: VLIV SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ NA INTEGRACI ROMŮ

Název práce v angličtině : THE INFLUENCE OF SOCIAL EXCLUSION ON THE INTEGRATION OF GYPSIES

Jméno studenta : Jan Červenka

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007/2008

Vedoucí bakalářské práce : PhDr. Josef Kovářík

Resumé

Bakalářská práce monitoruje školní výchovu romské mládeže, dále řeší předškolní výchovu, povinnou školní docházku a absolvování ZŠ. Zkoumá také docházku na školách vyššího stupně z řad romského obyvatelstva a předpoklady pro zvyšování odborné přípravy na učňovských nebo nižších odborných školách. Zároveň popisuje současný stav, který je vysoce neuspokojivý, neboť střední a starší cikánská generace je téměř bez vzdělání. Proto dochází k sociálnímu vyloučení jednotlivců i celých skupin, které nejsou schopni se zapojit do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Tímto jsou Romové odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí, které svým občanům nabízí stát.

Je proto nutností, aby naše majoritní společnost začala řešit problematiku postavení minoritní společnosti (etnických menšin) a docílila jejího začlenění a zapojení se do běžného společenského a sociálního života a nedocházelo k sociálnímu vyloučení ze strany majoritní společnosti.

Klíčová slova: norma, hodnota, menšina, historie, asimilace, integrace, sociální vyloučení.

Summary

The bachelor thesis monitors school education of Romany young people; it deals with pre-school education, compulsory school education and passing the primary school. It examines also attendance of Romany inhabitants at secondary and high schools and conditions for increasing of professional preparation at training centres and vocational schools. At the same times the thesis describes the present situation which is highly unsatisfactory as the older Romany generation is almost uneducated. That is the reason of social separation of both individuals and the whole groups that are not able to join social, economical and political activities of the entire society. The Romanies are herewith cut off from the institutions and services, social networks and educational opportunities offered by the state to its citizens.

Our majority society has to start solving the problems of minority society position (ethnic minorities) accordingly in order to reach integration and participation of minorities in common social life and prevent their social and civil separation by majority society.

Keywords: standard, value, minority, history, assimilation, integration, social separation.

Obsah

1. Úvod	2
2. Teoretická východiska a Romové v ČR	4
2.1 Vymezení pojmu menšina, norma, hodnota	4
2.2 Postavení národnostních menšin v ČR	7
2.3 Původ, historie a hodnotový systém Romů	9
2.4 Romská rodina a kultura	12
2.5 Vzdělávání a vztah Romů k této problematice	17
3. Asimilační tendence v minulosti	21
3.1 Kapitoly z historie Romů na našem území	21
4. Důsledky sociálního vyloučení na integraci Romů	25
4.1. Integrace	25
4.2 Hlavní cíl Koncepce romské integrace	25
4.3. Sociálně vyloučené lokality obývané převážně romskou populací	26
4.4. Sociální vyloučení v romských komunitách	28
4.5. Romové a sociální vyloučení	29
5. Bezpečnostní aspekty romské integrace	36
6. Závěr	39
7. Seznam použité literatury	40

1. Úvod

Vůbec nejstarší lidskou společenskou institucí je nepochybně rodina, která vznikla v dobách, kdy se člověk jen málo podobal tomu, jak jej dnes známe.

Dnes žijeme v moderní době, v době vědeckého a technického pokroku. Dnešní doba je plná objevů, změn a proměn nejen v oblasti vědy a techniky, ale ve všech oblastech lidské činnosti jako celku a toto se neobejde beze změn jak v životním stylu jedince, tak i určitých skupin obyvatelstva.

Vstoupili jsme do demokratizačního procesu, který sebou nese změny v jednání lidí, ve vztazích skupin a celé společnosti.

V dřívějších dobách byly potlačovány hodnoty individuálního charakteru nad hodnotami celospolečenského významu. Nedostatek prostoru pro běžné specifické starosti jedince se pak promítal v hodnotově postojové orientaci lidí.

Nový rozměr osobnosti je podmíněn nově se objevujícími perspektivami historického vývoje společnosti. Stoupá význam rodiny jako takové a hlavně význam výchovy v rodině, v rodině bez rozdílu rasy, národnosti a náboženského vyznání a v určitém územním celku – státu.

Každá moderní společnost by měla usilovat především o rozvoj osobnosti každého jedince, a to bez zřetele na jeho pohlaví, národnost, vyznání a rasu. Již v minulých letech, ale i v současné době se objevuje jeden velice citlivý problém, který spočívá v řešení vztahů kulturní a společenské úrovně Romů v naší společnosti. V důsledku toho se hovoří o tak zvané „romské otázce“.

S řešením tohoto problému se potýkáme dnes a potýkat se s ním budeme i v budoucnu. Přes mnohá sociální a právní opatření se chování a životní styl většiny romského etnika stále dostává do konfliktu s většinovou společností, s její morálkou a především s jejími zákony.

Jednou z povinností každé majoritní společnosti je vytváření rovnoprávných podmínek v rozvoji všech národnostních menšin. V současné době se tento požadavek hlavně objevuje ve vztahu k romské populaci, především k romským dětem, které tvoří značnou část žáků, jež se vzdělávají v našem školství.

Zde je nutné poznamenat, že jedním z hlavních problémů romské menšiny je nedostatečný přístup ke vzdělání a nedostatečná integrace romských občanů do společnosti a jejich uplatnění na trhu práce. Přestože se několik let snažíme o zásadní změny v procesu

vzdělávání romských dětí, řada romských občanů zaujímá negativní postoj k této problematice a vzdělávání chápe jako nutné zlo.

Demokratický proces nastolený v naší společnosti po „Sametové revoluci“ v roce 1989, se snaží po přijetí nových zákonů o kvalitnější pohled na tvoření společnosti a celkovou výchovu této společnosti. Z tohoto důvodu se i stát začal více zajímat o národnostní a etnické skupiny a také o jejich celkové začlenění do společnosti obyvatel žijících v České republice.

2. Teoretická východiska a Romové v ČR

Mezi členy majoritní společnosti a členy minoritních společností bývá nízká informovanost o „těch druhých“, což je hlavní příčinou nedorozumění a následné netolerance. Jednou z cest jak tomuto nedorozumění předejít a jak předejít i s tím spojené rostoucí rasové nesnášenlivosti je poznat základní sociální, kulturní a hodnotové odlišnosti jednotlivých minorit od majoritní společnosti.

Důležité je na tyto odlišnosti upozornit a ukázat, jak působení těchto odlišností může vyvolávat netolerantní chování.

Naše země je součástí otevřené Evropy, na našem území žije několik národnostních menšin. Mezi nejpočetnější patří Romové. I oni mají své hodnoty, normy, svou vlastní kulturu, jazyk, historii a svůj způsob života, proto je nutné toto poznat a respektovat.

2.1. Vymezení pojmu norma, hodnota, menšina

2.1.1. Norma

Norma je konkrétní postulát, reálně ohraničený, splňující podmínku adresnosti a sankcionalizace. (Postulát – předpis, zákon, touha, kritérium, míra, představa, myšlenka, která kladně nebo záporně určuje formu funkce projevu) (Bartoňová, 2002, s. 37).

Každý sociální útvar, ať už primární či sekundární, má své normy, které tvoří normativní systém. V každé společnosti jsou uznávány určité normy chování a jednání, se kterými se jedinci seznamují a na takto získaných základech si pak budují vlastní osobní a společenské normy, které jsou s normami společnosti totožné a ve společnosti uznávané.

Podoba společenských norem může být do velké míry ovlivněna vzděláním, výchovou, propagandou (<http://www.alturismus.cz>).

2.1.2. Normalita lidského chování

Stanovení normality lidského chování je základním předpokladem diagnostiky abnormálního chování. Kritéria normality jsou v podstatě normativní tj. nemohou být pravdivá ani nepravdivá. Problém normality osob (ať ve smyslu absence nemoci nebo ve smyslu optimální psychobiologické absence) má na jedné straně kořeny v obecných biologických zákonitostech, na druhé straně ve specifických zákonitostech psychického vývoje a psychosociální interakce a konec konců i v eticko-filozofických normách). Problém normality osobnosti je problém v podstatě interdisciplinární, který nelze řešit ani pouze

z úzkého biologizujícího ani z úzce psychologického nebo normativního hlediska (Syřišťová, 1972, s. 14).

2.1.3. Hodnota

Gulová (2001, s. 14) uvádí „že slovo hodnota se ve filozofickém významu objevuje ke konci devatenáctého a na počátku dvacátého století. Ale samo lidstvo řeší problém hodnoty od svého počátku. Vždy si lidé pokládali otázky“ co je správné, jak mám žít, co mě činí šťastným“.

Otázkou ve vztahu k hodnotám je otázka po jejich původu: z čeho hodnoty vyrůstají? Prezentované názory lze utřídit do tří skupin, které nejsou vzájemně v protikladu a částečně se i překrývají. Za první, hodnoty vyrůstají z náboženského zázemí přičemž ovšem náboženství samotné může kromě „předávání hodnot“ plnit a obvykle i plní další funkce. Za druhé byla za „generátor hodnot“ označena občanská společnost. Velká část vystupujících považovala právě ji za klíčovou, neboť právě v občanské společnosti se hodnoty „realizují“ a prakticky žijí a právě soužitím dochází k samotnému přenosu hodnot. Za třetí, významnou roli při vytváření hodnot hraje i stát. Politika státu vždy přímo či nepřímo zdůrazňuje určitý soubor hodnot. Hodnoty jsou však vytvářeny společností prostřednictvím státu, nikoliv státem samotným.

Hodnota je slovo, které má pozitivní zvuk a hodnoty jsou obecně považovány za nutné a to jak pro orientaci člověka, tak pro soudržnost skupiny. Hodnoty jsou všechno, co je pro lidi důležité, co je motivuje, o co usilují a především podle čeho se orientují. Když se v pedagogice mluví o hodnotách, myslí se na výchovné cíle (např. při výchově dítěte, při sebevýchově- co chci v životě dokázat atd.).

Hodnoty jsou nepostradatelné pro každou společnost, neboť vytvářejí společenské závazky mezi jedinci, působí na individuální a kolektivní identitu jedinců (kdo jsem, kam patřím), hodnoty vytvářejí jistoty ve vzájemném styku mezi lidmi bez ohledu na barvu pleti, vzdělání, národnost, inteligenci atd., dále jsou důležitým spojovacím prostředkem mezi generacemi a rovněž mohou omezovat silné a ochraňovat slabé (Gulová, Čech, 2001, s. 98).

I přes mnoho let hodnoty zůstávají relativně stejné, postupem času se změnil žebříček hodnot. Mezi nejdůležitější hodnoty naší společnosti patří dle Gulové (2001, s. 14) život, bezpečí, svoboda, tolerance, zdraví, víra, úspěch, demokracie, řád, pravda, morálka, spravedlnost. Mění se hodnotové žebříčky jsou odrazem přirozeného vývoje. Každý člen společnosti přikládá různým hodnotám různou důležitost. Nástrojem k prosazování hodnot jsou normy chování, umění, komunita, církve a především právo a jeho vynucování.

Klíčovou a v podstatě nezastupitelnou roli pro přenos hodnot hraje rodina. Určitý potenciál pro přenos hodnot mají i občanská sdružení, ten však zatím není v dostatečné míře využit (<http://www.lípa.cz>).

Jak je již výše uvedeno, Česká republika je státem kde žije kromě majoritní společnosti i řada národnostních menšin. Vedle obecně závazných norem a hodnot se i zde rozvíjejí normy a hodnoty různých společenských skupin a vrstev. V důsledku tohoto roste tlak na jedince, neboť dochází ke konfrontaci různých norem a hodnot, roste množství společenských tlaků a s ním i nutnost jedince zvolit si správné hodnoty a správné normy.

2.1.4. Menšina

Pojem národnostní menšina, neboli minorita, je užíván v odborné literatuře i v politických kruzích. Ačkoli by se mohlo zdát, že postačí říci, že minorita je označení pro určitou skupinu, která je početně menší než jiná skupina ve společnosti. Řada autorů takové vymezení odmítá a považuje ho za zjednodušené. Tito autoři poukazují, že termín menšina spíše označuje skupinu, která má vůči jiné (většinové) skupině specifické vztahy. V literatuře, ale i v běžné mluvě jsou za menšinu označovány rozmanité skupiny například imigranti, členové určitých politických, jazykových a jiných skupin (Navrátil, 2003, s. 224).

Silutka (1998, s. 54) uvádí definici F.Capotortiho, zpravodaje při Komisi pro lidská práva z roku 1951 :

„Národnostní menšina je skupina osob, která je na rozdíl od ostatních obyvatel státu početně menší, nezaujímá vedoucí postavení a její příslušníci - občané tohoto státu vykazují v etnickém, náboženském nebo jazykovém ohledu znaky, které se odlišují od ostatního obyvatelstva. Tito vykazují přinejmenším implicitně pocit sounáležitosti zaměřený na zachování vlastní kultury, vlastních tradic, vlastního náboženství nebo vlastního jazyka.“

Většina autorů zabývajících se touto problematikou zastává názor, že vymezení národnostní menšiny se shoduje s vymezením etnika, tudíž se často setkáváme i s pojmem etnická menšina. Přičemž etnikum můžeme chápat jako skupinu lidí, která má společný rasový původ a mluví stejným jazykem, užívá stejnou kulturu (Bartoňová, 2002, s. 33).

Příslušníkem národností menšiny je člověk, který trvale žije v ČR a je jejím občanem. Sdílí etnické, kulturní a jazykové znaky odlišné od většiny obyvatel státu, projevuje společné přání, být považován za národnostní menšinu v zájmu uchování a rozvíjení vlastní identity, kulturních tradic a mateřského jazyka a má dlouhodobý pevný a trvalý vztah ke společenství žijícímu v ČR (Šišková, 1998, s. 203).

2.2. Postavení národnostních menšin v České republice

Česká republika se otázkou národnostních menšin začala zabývat ihned po svém ustavení (1. 1. 1993). Za základ své národnostní menšinové politiky, formulované v roce 1993, přejala Listinu základních práv a svobod, jež vznikla jako společný dokument ČSFR na přelomu let 1990 – 1991 a byla uzákoněna 9. 1. 1991 (č.23/1991 Sb.). Listina byla sepsána v době, kdy imigrační příliv cizinců do tehdejší ČR (ČSFR) byl teprve v počátcích. Hovořila ještě o „národnostních a etnických menšinách“ (rozlišovala tedy právní postavení národnostní a etnické menšiny), zakotvovala právo jednotlivce rozhodovat o své národnosti, zakazovala odnárodňování a národnostní diskriminaci. Za podmínek stanovených zákonem zaručovala všestranný rozvoj menšin a jejich kultury, zaručovala právo sdružovat se, vzdělávat se, právo přijímat a šířit informace v jazyce menšin, účastnit se záležitostí týkajících se menšiny.

Stanoveny byly i podmínky užívání jazyka menšin na veřejnosti a v úředním styku, formulován byl závazek podpory v oblastech ekonomického, sociálního, politického a kulturního života. Obecný zákon o národnostních menšinách a jejich postavení v ČR ovšem v této době ještě neexistoval.

Zákon o právech příslušníků národnostních menšin, tzv. menšinový zákon, začal v ČR platit od 2. 8. 2001 (č. 273/2001 Sb.). Jeho právní rámec ovlivnily Listina základních práv a svobod, Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, a také Doporučení Rady Evropy č. 1201 z roku 1993 (definice národnostní menšiny). Menšinový zákon citlivě reagoval na změnu intenzity imigrace a změnu národnostní skladby imigrantů. Začal odlišovat příslušníky národnostních menšin a cizince. Proto položil důraz na definování pojmů národnostní menšina a příslušník národností menšiny.

Česká republika patří mezi státy, kde národnostní menšiny tvoří pouze 5% obyvatelstva.

Tyto menšiny tvoří jak lidé, kteří jsou české většinové společnosti velmi podobní např.: barvou kůže, jazykem, historií, tak i lidé, kteří mají jinou tradici, jinou kulturu a jiný zevnějšek.

2. 2. 1. Realizace práv příslušníků národnostních menšin v České republice

Péče o práva příslušníků menšin zahrnuje:

- **vzdělávání v mateřském jazyku** (MŠMT ČR – polské národnostní školství, slovenské národnostní školství, vzdělávací programy pro romské děti a mládež, dotační politika MŠMT ČR)

- **kulturní aktivity, program uchování a rozvoje národnostních kultur** (dotační politika Ministerstva kultury ČR)
- **šíření a přijímání informací v mateřském jazyku** (rozhlasové a televizní vysílání, vydávání periodického a neperiodického tisku) (Šišková, 1998, s. 61).

Silutka (1998, s. 28) uvádí, že na území České republiky žije asi jedenáct národnostních menšin. Mezi vůbec nejpočetnější minoritu u nás jsou řazeni Slováci a Romové. Dále v naší zemi existují etnické a národnostní skupiny jako například Vietnamci.

2. 2. 2. Romská národnostní menšina v ČR

Označení ROM je souhrnné jméno řady etnických skupin, které mají společný původ, jazyk a mnoho společných kulturních rysů ([http:// www.romové.cz](http://www.romové.cz)).

Dle Hübschmannové (1998, s. 129) víme, že „autonymum Rom – jméno, kterým Romové nazývají sami sebe – je svým jazykovým původem spřízněno s označením indické kasty Domů. Zadopatrová hláska D v evropských jazycích neexistuje a pod jejich vlivem se v romštině změnila na R.“ Domové jsou dodnes v severní Indii jednou z nejrozšířenějších kast.

Již po několik staletí žijí Romové na našem území a i přes to jsou pro většinu obyvatel stále neznámí a to jak ve způsobu svého života, způsobu myšlení, nazírání na svět, tak i ve svých rodových tradicích.

U většiny obyvatel naší republiky jsou všichni Romové bráni jako celek, který je problémový, chovající se negativně a to aniž by byla sebemenší snaha či chuť o jejich hlubší poznání. Toto má mnoho příčin. Tou hlavní je pozornost zaměřená pouze k negativním jevům bez náznaku vysvětlujících komentářů ze strany publicistů a novinářů. Tato neinformovanost souvisí i s tím, že zájem badatelů o život a kulturu romského obyvatelstva vznikl poměrně nedávno.

Sami Romové se dělí do mnoha skupin a velmi těžce nesou, že většinová populace nedělá mezi těmito skupinami rozdíly. Totiž členové jednotlivých skupin mnohdy mezi sebou vůbec nekomunikují, mají odlišné historické zázemí a zkušenosti a nijak nezasahují do záležitostí druhých skupin. Většinou je tomu tak, že mezi jednotlivými skupinami Romů jsou vztahy horší než s ostatním obyvatelstvem neromského původu.

Príslušníci tohoto etnika jsou totiž kromě dalšího dělení již tradičně zařazeni do určitých kast (pozůstatek z indické pravlasti), které ještě podporují onu velkou roztržičnost, někdy až nesmiřitelnost mezi jednotlivými Romy. Existuje však přece jen něco společného romským skupinám. Je to nechuť ke stereotypu pravidelnosti, dále nepsaný zákon poskytnutí

pohostinství, které může trvat různě dlouho. Toto pravidlo již tak nedodržují hlavně ti, kteří se sami vyčlenili ze své skupiny a žijí v neromském prostředí (Šišková, 1998, s. 132).

U Romů žijících na našem území se jedná o menšinu, která svou specifičností, ale i postavením a početností zaslouží pozornost. Jako menšina byli Romové u nás uznáváni až po roce 1989. Tento rok byl i v životě českých Romů předělem. Přinesl jim kromě toho, co přinesl všem občanům – navíc svobodu užívat svého jazyka a pěstovat svou národní kulturu, zakládat své vlastní organizace, rozvíjet mezinárodní kontakty (Říčan, 1998, s. 34).

V současné době není znám přesný počet Romů, kteří žijí na našem území a to i přes to, že v roce 1991 byla Romům dána příležitost se v rámci sčítání lidu přihlásit ke své národnosti. Jen podle odhadů jich žije v České republice 250 – 300 tisíc. K romské národnosti se hlásí především odborná a umělecká inteligence, představitelé romských sdružení a to především mládež a střední generace. Je tu i část Romů, která se ke své národnosti nehlásí. To je dáno i tím, že donedávna byli počítáni do české národnosti.

Romské etnikum v České republice se podle Bartoňové (2002, s. 20) člení do osmi skupin:

- Romové	- Moravští Romové
- Čeští Romové	- Maďarští Romové
- Slovenští Romové	- Olašští Romové
- Sinti	- Cikáni

2.3. Původ, historie, hodnotový systém Romů

Nejznámější a nejrozšířenější názor na původ Romů je, že pocházejí z Indie, odkud přišli do křesťanských zemí. Indii začali opouštět od osmého století. O indickém původu svědčí nejen jazyk, ale i překvapivá podobnost některých zvyků, podobná společenská struktura a jiné. Dle názoru lingvistů a historiků postupovali Romové z Indie v závislosti na geografických podmínkách přes Mezopotámii na Blízký východ do asijské části Turecka, kde se velká část Romů zastavila a setrvala asi tři století. Tato doba jim pomohla v první orientaci v nové kultuře a ulehčila pozdější postup Evropou. V souvislosti s tureckou a mongolskou expanzí pokračovali přes Malou Asii a Balkán, nějakou dobu asi pobýli v Řecku a dále postupovali údolím Dunaje do střední Evropy. Jiná větev přešla Arménii, Kavkaz, později Rusko a dosáhla až Skandinávie ([http:// www.romové.cz](http://www.romové.cz)).

Dle dochovaných pramenů se v českých zemích Romové poprvé objevili ve 13. století. Způsob jejich obživy byl stejný jako v zemi jejich původu, Indii. Živili se především jako

kováři, kotláři, hudebníci. Díky své pověsti tuláků představovali Romové pro místní obyvatelstvo tajemné skupiny lidí. Integrace Romů do české společnosti probíhala až do 16. století velmi příznivě. V době tureckých vpádů byla oceňována jejich zručná zbrojářská práce, v obdobích renesance byli „oceňováni“ za svůj svobodný styl života, svobodou těla i ducha.

V 15. století bylo romské etnikum rozptýleno po celé Evropě a to i včetně britských ostrovů ([http:// www.romové.cz](http://www.romové.cz)).

V 16. a 17. století začali být Romové vyháněni ze svých obydlí, jelikož nebyli schopni zařadit se do společnosti a neuznávali ani ekonomickou strukturu obyvatelstva. Dá se říct, že právě v této době byla zaseta první zrnka nesnášenlivosti mezi Romy a původním obyvatelstvem.

V 18. století, za vlády císařovny Marie Terezie, vznikly první pokusy o integraci. Císařovna chtěla vychovat z Romů lidi stejné jako ostatní lidi Evropy, křesťany, užitečné poddané. Prostředkem jí byl zákaz bydlení ve stanech, zákaz používání vlastní romské řeči, zákaz vlastní samosprávy a povinnost vzdání se vlastních cikánských jmen. Tato opatření, tzv. asimilační politika, měla vést k totální převýchově, avšak i k pohřbení svébytné romské kultury.

Na počátku 19. století nastala pro Romy doba větší svobody a ochoty porozumět jejich mentalitě. V této době se vztahy obyvatelstva k Romům zlepšovaly, ale přes veškerou snahu zlepšit romskou kulturní i vzdělanostní úroveň, zůstala většina Romů až do první světové války vědomostně a sociálně zaostala.

Po vzniku Československa se do popředí dostal zájem zlepšit vzdělávání romských dětí. Roku 1926 dokonce vznikla první romská škola v Užhorodě.

Velkou tragédií pro Romy znamenal holocaust. Hitlerovy rasistické zákony spočívající nejen v izolaci, ghettu, asimilaci, ale také v totální likvidaci. Čeští a moravští Romové byli za druhé světové války téměř zcela vyhlazeni. Tehdy zahynulo téměř 5000 Romů pocházejících z českých zemí.

Po druhé světové válce bylo v programu obnoveného státu odmítnutí diskriminace. Na naše území přicházeli Romové za prací hlavně ze Slovenska a Maďarska. Po válce dostali Romové šanci začlenit se do společnosti, avšak až do roku 1989 nebyli považováni za národnost se svou vlastní kulturou. Předpokládalo se, že Romové se sami začlení do společnosti a tak jim nebyl věnován zvláštní přístup. Komunistické Československo pomáhalo Romům především materiálně a finančně, což mělo za následek, že si Romové nezvykli mít odpovědnost sami za sebe ani za své potomky. Tato politika je naučila být závislými na pomoci státu. Většina Romů neuměla se získanými finančními a materiálními prostředky

hospodařit, uchýlovali se ke kriminální činnosti, nezaměstnanost jim byla vlastní. Všechny tyto negativní jevy se nepříznivě odrazily v přístupu majoritního obyvatelstva Československa k Romům.

Přístup Romů ke vzdělání v dnešní době jistě ovlivnila i doba komunismu, kdy se romské děti poprvé plošně podrobily povinné školní docházce, a to kontinuálně v dlouhém časovém úseku padesáti let. Tím došlo k prudké, nepřírozeně rychlé cestě a vynucení změny postojů Romů k otázce základního vzdělání romských dětí.

Doba po pádu komunismu, znamenala pro Romy velký zlom v jejich životě. Romové byli uznáni jako národnostní menšina, která má ústavou garantovaná práva. Brzy se však ukázalo, že sami nedokáží vzniklých možností dostatečně využít ku prospěchu svému a ostatních. Vlastně došlo k výraznému zhoršení ekonomického a společenského postavení řady Romů.

2.3.1. Hodnotový systém romského etnika

Každý jedinec je silně ovlivněn kulturním prostředím, ve kterém se pohybuje, vyrůstá, pracuje nebo studuje. Největší rozdíl mezi majoritní společností a Romy není překvapivě barva pleti ani identita, ale je to odlišný způsob myšlení, odlišná životní strategie a odlišný hodnotový systém.

Mezi nejvíce uznávané hodnoty Romů patří především soudružnost velkorodiny, láska v rodině, úcta ke starším členům rodiny, peníze, fyzická síla, dodržení slova, touha vyniknout nad ostatními, dále je to i pohostinnost, láska k hudbě a tanci a sexuální život.

K těm méně uznávaným hodnotám lze zařadit romský jazyk a to proto, že mnozí rodiče přestali na své děti mluvit romsky, dále pak psané slovo a vzdělání.

Zvláštní hodnotou Romů je jejich **romství**. Pro toto romství dodnes existuje slovo **ROMIPEN**.

K romství v minulosti neodmyslitelně patřil **jazyk** a dávné **zvyky** tradované po předcích. Shrnovalo v sobě zásady, jejichž znalost a respektování bylo podstatné pro každého člena romské komunity.

V současnosti **romipen** zůstává jako **pocit romské sounáležitosti**, vědomí příslušnosti k romskému etniku. K romipen dodnes patří jisté zásady chování Romů k sobě navzájem - **úcta ke starším, pohostinnost, zdvořilost a solidarita** (Horvátová, 2002, s. 22).

Hubschmannová (1998, s. 44) k tomuto dodává : „Přestože romipen v dnešních českých a moravských městech je jiné než bylo ono tradiční v předválečné slovenské

společnosti, romská minulost je nejen vtisknuta do skupinového povědomí a podvědomí, ale odráží se i v mnoha formách kulturně komunikační symboliky.“

2.4. Romská rodina a kultura

2.4.1. Romská rodina

Rodina pro Romy znamená téměř vše, neboť uspokojuje základní životní potřeby jejích členů. Romové jsou uvnitř rodiny na sobě velmi závislí.

Rodina plní funkci :

- **ochrannou**, nikdo nezůstane sám, ostatní pomáhají, chrání své příbuzné
- **vzdělávací**, dívky se v rodině učí starat se dobře o děti a manžela a chlapci řemeslu
- **e k o n o m i c k o u**, neboť rodina je zdrojem obživy
- **p s y c h o l o g i c k o u**, neboť veškeré problémy se řeší společně

Fraser (1998 s. 198) rozlišuje tyto dvě základní jednotky:

I. Familija – hlavní funkční jednotka neboli širší rodina, ke které patří i ženatí synové, jejich manželky, děti a vnoučata. Každá domácnost uvnitř familije (obvykle zahrnuje tři generace) se nazývá tséra.

II. Kumpánija – nejde bezpodmínečně o sdružení rodinných členů – spojuje ekonomická potřeba práce a snaha využít určité území. V čele kumpánije stojí rom baró, který ji vede a působí jako prostředník mezi Romy a gádži. Kumpánija je také základní poradenskou jednotkou: dohody se dosáhne buď tzv. diváno (diskuse), nebo, jde-li o závažnější věc, svolává se kris romani (romský soud). V kris zasedají výhradně muži.

Romové žili se svojí širší rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a kromě pokrevního příbuzenství je pojily i rodinné tradice a vzájemné solidarita. Největším trestem pro Roma bylo tudíž jeho vyhnání z rodiny, neboť tím ztrácel veškeré sociální a lidské jistoty (<http://www.romove.cz>).

Každá romská rodina si posilovala svou prestiž počtem narozených dětí a to především chlapců. V romské rodině existoval rozdíl mezi rolí muže a ženy. Podle Davidové (1995, s. 19) bylo postavení ženy v rodině velmi nízké, podřadné.

Žena byla muži považována za osobu méně důležitou. Pro ženy platily i mnohem přísnější normy než pro muže. Nejen že žena měla na starosti péči o děti a vaření, ale doslova obživu celé rodiny. Starala se nejen o přípravu stravy, ale i ji obstarávala.

Muž byl pánem ženy a pánem rodiny. Všichni ho museli poslouchat, byl nositelem prestiže rodiny a její cti. Muž většinu svého času trávil udržováním dobrých vztahů s příbuznými a přáteli a urovnáváním vzniklých svárů mezi rodinami.

Nejdůležitější pro Romy byly jejich děti, které zajišťovaly pokračování rodu. Děti znamenaly jejich štěstí a bohatství. Romové při výchově dětí neoddělovali jejich svět od světa dospělých, ale naopak děti vyrůstaly uprostřed velkorodin. Tím se rychle učily navazovat sociální kontakty. Dítě bylo dospělými respektováno a zároveň dítě respektovalo dospělé.

Zvláštní postavení ve skupině měli staří lidé. Postoj ke stáří a starým členům rodiny vycházel z celkového pojetí rodiny v romském společenství. Staří lidé se těšili velké vážnosti, ať už pro své zkušenosti, ale i pro svou moudrost získanou věkem. V romských rodinách byli respektováni. Nejen svými dětmi, ale i svými vnoučaty. Jejich názor měl velký význam a nikdy nebyli zatracováni jako méněcenní členové rodiny. Některým starým ženám byly připisovány schopnosti provádět různá magická kouzla a úkony. Staří lidé se podíleli zejména na výchově vnoučat (Mann, 2001, s. 48).

Za poslední generace romská rodina zeslábla. Především jí nesvědčí vytržení z tradiční velkorodiny. Dnes můžeme v romských rodinách zaznamenat násilí na dětech (jež bývalo podle pamětníků naprostou výjimkou), jejich těžké zanedbávání v důsledku užívání alkoholu a drogové závislosti, dále pak výchovou dětí mimo rodinu tj. v dětských domovech (Říčan, 1998, s. 143).

2.4.2. Romská kultura

Kultura je tím, co člověka kultivuje, vzdělává a začleňuje do procesu socializace, kde z něho vytváří člena lidské společnosti. Prostředky k šíření kultury jsou různé. Jedním z nejvýznamnějších šířitelů kultury je rodina, která zabezpečuje první přenos kulturních prvků a dále se na výchovném procesu výrazně podílí výchovné a kulturní instituce, kterými jedinec prochází.

Kultura plní určité potřeby plynoucí z biologického a geografického začlenění člověka, je svou povahou společenská, naučená, přenesená v prostoru a čase. Kultura není tedy vrozená, zděděná či instinktivní.

Kulturní normy a hodnoty se předávají z generace na generaci, přičemž se modifikují a přetvářejí. Kultura je adaptabilní ve vztahu k vnitřním i vnějším změnám společenských systémů. Kulturu lze i různě členit, například na kulturu materiální, duchovní či normativní. Vyčlenit se také dají sféry například u duchovní kultury na umění, filozofii, vědu, právo,

náboženství. Do této oblasti se zahrnují zvyky, obyčeje, symboly, představy, ideje a předměty, v nichž byly ztělesněny (obrazy, knihy, kultovní předměty).

Kultura plní ve vztahu k člověku i ke společnosti řadu funkcí, jako jsou funkce poznávací, výchovné, vzdělávací, adaptační, socializační, normativní a regulativní, začleňuje do společnosti.

Existuje rozmanitost kultur, které se od sebe navzájem z mnoha hledisek liší. Nelze přitom rozlišit, která z kultur je vyšší a která nižší. Různé kultury mohou existovat i v rámci jednoho širšího společenského systému. Jsou označovány jako *subkultura*. Subkultura obsahuje zvláštnosti kulturních prvků vyhraněných skupin v rámci politického národa, určité země či širšího společenství (příkladem může být subkultura punk, nebo romské etnikum). Výrazně se odlišuje od převažující kultury (<http://www.imaturita.cz>).

Tvrzení některých nadšenců, že všechny kultury jsou stejně hodnotné, tedy že romská kultura je stejně hodnotná jako německá nebo naše, je ovšem vysoce problematické. Výstižnější je říci, že všechny tři jsou nenahraditelné (Říčan, 1998, s. 56).

Balvín (1999, s. 144) uvádí, že i když je romské etnikum ovlivněno a stále ovlivňováno (většinou násilnou a necitelnou formou v průběhu historie) kulturami zemí, v nichž žije, přesto si ponechalo svůj vlastní kulturní způsob osvojování poznatků o okolním světě, způsob regulace morálními a zvykovými normami, metody odreagování a ochranný a obranný způsob proti negativním vlivům zvenčí. Je v zájmu Romů samotných (ale i majoritní společnosti) aby se identifikovali se svou kulturou a dále ji rozvíjeli včetně rozvoje etických hodnot, které se osvědčily jako nedílná součást jejich kultury (vztahy dětí a rodičů, rodinná pospolitost apod.).

Hübschmannová (1995, s. 14) říká: „Velice intenzivně bych přála Čechům, kteří tvrdí o Romech, že jsou nekulturní, aby se zúčastnili například obřadu romských křtin. Aby sledovali kultivované chování všech účastníků. Aby vnímali krásu a filozofickou hloubku nesčetných blahopřání, která jsou vyslovena nad malým človíčkem přijímaným do lidského společenství. Přála bych všem, aby zažili formalizovanou sešlost, při níž se nejen vyprávějí fantastické hrdinské příběhy, ale vybranými slovy podle kultivovaného řádu se hodnotí existence jednotlivců, rodin, rodů, komunity, společenství i běh světa, či aby sledovali, jak romský otec učí svého syna hrát na hudební nástroj, jak romská žena vaří a jak učí vařit své dcery.“

V současnosti existují organizace směřující k uchování a rozvoji romské kultury. Vycházejí romské časopisy, jsou vytvořeny redakce romského vysílání Českého rozhlasu

v Praze a romský magazín v České televizi. V Brně bylo založeno Muzeum romské kultury a pravidelně se pořádají festivaly romské kultury.

Romskou kulturu reprezentuje mezinárodní organizace Romů IRU (Internacionalno Romani Unia). Tato organizace byla ustanovena na prvním všesvětovém kongresu, který se konal v Londýně v roce 1971.

Velký význam v romské kultuře má **poezie**. Národopisci sbírají romské písně a básně, jejichž texty nás často dojmou svou něhou, poetičností, svěžestí a hloubkou citu. Jindy nás romská poezie překvapí elementární drsností a orientací na nejhlubší – s osobou matky spjatou – vrstvu duše.

Je – li řeč o romském **písemnictví**, je třeba myslet především na romské pohádky, jež patří ke světovému pokladu tohoto žánru.

Reiznerová (z Hübschmannové, 1995, s. 279) se k romským pohádkám vyjadřuje takto: „V romské pohádce je všechno: moudrost, krása, vtip, vzory pro život. Teprve teď si uvědomuji, že nás těmi pohádkami vychovávali. Nenásilně, přirozeně, žádné nezáživné poučování. To byly někdy pohádky, že se při nich člověk krčil hrůzou nebo naopak, zalykal se smíchy. Ale přitom jsme vstřebávali do duše vzory dobra, krásy a lidskosti.“

V poslední době romští spisovatelé pod tlakem rasismu imigrují. To však romskou literaturu neochudí, neboť publikují i dále. Pro romskou kulturu v Čechách je to však velká ztráta.

K romské kultuře neodmyslitelně patří **hudba a tanec**, který obohacuje hudební život většiny lidí. Vynikající hudební projev patří k největším přínosům romského národa a je tradiční oporou jeho identity. Naši Romové jsou stále vynikajícími profesionálními hudebníky i přesto, že jsou vystaveni pustošivému tlaku reprodukované hudby. Ta zapříčinila, že romská hudba v posledních letech ztrácí svůj národní charakter, hudební skupiny se obejdou bez cimbálu a houslí a místo toho užívají netradiční kytaru.

Romské **výtvarné umění** si snadno zamilujeme pro jeho smyslovou bezprostřednost, barevnost, srozumitelnost, lidovost. Do jaké míry obohacuje kulturní život samotných Romů? Skutečnost je taková, že velká část romských dětí nedostává do ruky tužku před pátým rokem, to vede spíše ke skepsi.

Co se týče tradičních svátků, např. usedlí Romové na Slovensku v minulosti převzali od domácího obyvatelstva téměř všechny církevní svátky i obyčeje s nimi spojené, ale převzali pouze formální stránku. Přetvořili se je podle svého a dali jim do jisté míry jiný obsah. Romové své vlastní tradiční svátky nemají. Nově zaváděný Mezinárodní den Romů

(8.dubna) zatím nemá tradici, ba naopak většina Romů o něm ani neví (Davidová, 1995, s. 245).

Mluvíme - li o náboženství, víra většiny Romů je zajímavým spojením křesťanského učení a vlastních představ a pověr. Rozdíl mezi těmito prameny si neuvědomují, naopak splývají u nich do jednoho celku, který nazýváme duchovní kultura (Mann, 2001, s. 67).

Důležitou a podstatnou součástí lidového náboženství Romů v tradičních komunitách byla pověra. Pověra měla značný vliv na udržování starého tradičního způsobu života se všemi jeho projevy, pomáhala ho konzervovat často až dodnes (Davidová, 1995, s. 119).

2.4.3. Tradiční rodinné zvyky Romů

Romové měli a dosud mají své zvyky u příležitosti námluv, svatby, výchovy snachy, křtin, pohřbu apod., které stále ovlivňují výchovu romských dětí. Osobně si myslím, že žádná skupina těchto zvyků nemá tendenci k zániku, jako např. zvyky týkající se narození dítěte a smrti.

Těhotenství a narození dítěte je pro romskou rodinu důležitým obdobím. Romové u této příležitosti dodržují celou řadu zvyků, protože věří, že tak ochrání dítě před zlými silami a zabezpečí mu zdraví a štěstí. Těhotná žena – *phari* – je omezována celou řadou příkazů a zákazů (Davidová, 1995, s. 47).

Od **narození dítěte** se uplatňuje víra v ochranné amulety a červenou barvu. Dalším prostředkem k ochraně dětí je *aver nav* – druhé, jiné jméno. Má ochrannou funkci, komunikuje – li člověk s *aver svetos* – jiným světem. Mezi nečisté síly z jiného světa patří nemoci, které mají spadeno na malé dítě, proto se na dítě musí volat jiným jménem. Než dítě dostane *romano nav* – romské jméno, říkají mu Čavoro, Cinkoro apod. *Romano nav*, kterým se potom celý život mezi Romy prezentuje, dostává, až si jsou příbuzní jisti, že našli to pravé (Hubschmannová, 1998, s. 55).

Celá řada zvyků se váže ke **smrti** a pohřbu. Pohřebnímu obřadu věnují Romové velkou pozornost, protože jejich víra v posmrtný život je velice silná. Celý rituál je zaměřený na udržení dobrého vztahu se zemřelým (Davidová, 1995, s. 49).

Co se týká zvyků Romů, tak je jen na nich, jak se budou snažit zachovat si a rozvíjet globální romskou kulturu. V dnešní době totiž u většiny z nich převládá **pseudokultura**, pasivní konzum toho, co přinášejí televizní kanály, kazety z půjčoven či rozhlasové vlny. Velmi oblíbenou zábavou romské mládeže i dospělých jsou hrací automaty (Říčan, 1998, s. 44).

2.5 Vzdělávání a vztah Romů k této problematice

Ve většině moderních společností, tu naši nevyjímaje, zaujímá vzdělání přední příčky v hodnotovém žebříčku lidí. Je považováno za základní předpoklad úspěchu a dosažení vyšší životní úrovně v budoucnosti. Jak již ale bylo uvedeno, hodnotový systém romského etnika je odlišný a vzdělání tak není považováno za prioritu, které by mělo být dosaženo. Romové jsou zvyklí žít ze dne na den, neumějí plánovat, a proto vzdělání jako investice do budoucnosti je pro ně v podstatě bezcenné.

Vzdělanostní struktura romské populace je poměrně homogenní, jedná se převážně o lidi s maximálně základní vzděláním, přičemž existuje početná skupina Romů, kteří nedisponují ani tím. Především starší věkové skupiny se vyznačují negramotností a stále ještě je i velký počet mladších, kteří jsou pouze pologramotní.

Výzkumy bylo zjištěno, že romské děti mnohem častěji ukončují školní docházku v nižším než závěrečném ročníku, nebo jsou přerazovány do zvláštních škol, případně jsou do zvláštních speciálních škol zařazeny hned na počátku školní docházky. Minimální procento Romů studuje na středních a vysokých školách (Šotolová, 2001, s. 92).

Romové, kteří úspěšně dokončí povinnou školní docházku, pak mají možnost pokračovat ve vzdělávání především v některém z učebních oborů, nicméně mnohdy se stává, že do tohoto učení ani nenastoupí, případně brzy po zahájení studium ukončí, často na přání rodiny. Procento Romů ukončujících střední vzdělání, přestože v posledních letech mírně vzrůstá, je stále nízké. Romové tak zůstávají nekvalifikovaní a jejich možnosti při výběru povolání jsou velmi omezené.

Jak dále uvádí Šotolová (2001, s. 94) za hlavní příčiny neúspěchu romských žáků ve škole jsou nejčastěji považovány:

- odlišný jazykový vývoj
- odlišná kvalita plněné funkce rodinné výchovy
- u některých Romů nedocení významu vzdělání
- nedostatečná příprava na školu
- nižší informovanost části dětí vyplývající ze sociální izolovanosti mnohých rodin
- nedostatečná připravenost učitelů pro práci s minoritami.

Jednou z nejvýraznějších příčin neúspěšnosti romských dětí při získávání vzdělání je skutečnost, že tyto děti nezvládají v potřebné míře vyučovací jazyk.

Velmi důležitou roli ve vzdělávání dětí však hraje již předškolní výchova zajišťovaná rodinou, případně mateřskými školami. Díky odlišnému systému hodnot vyrůstají romské děti

v prostředí, ve kterém vzdělání není ceněno, a nemají tak možnost vytvořit si k němu kladný vztah. Za důležitou se považuje samostatnost dítěte, se kterým je zacházeno jako s dospělým. Myšlení je zaměřeno na konkrétní situace „tady a teď“. Navštěvování mateřských školek romskými dětmi je tedy jev poměrně řídký. Svou úlohu v tomto hraje samozřejmě i ekonomická situace romských rodin, hlavním důvodem je však zřejmě nedostatečné přesvědčení rodičů o smysluplnosti docházení dětí do těchto zařízení. Jednoduše řečeno, romští rodiče nevidí důvod a necítí potřebu své děti do školek dávat. Ke změně situace by mohlo přispět lepší informování romských rodičů o významu a funkcích mateřských školek.

Velmi málo romských dětí tedy prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci jako takovou. Dítě zřídka získává zkušenost s knížkou, hračkami, tužkou a papírem (mnohem spíše s televizí a videem) (Říčan, 1998, s. 134).

Překážky při vzdělávání romských dětí tedy vyvstávají z celkové kulturní odlišnosti Romů, která v sobě zahrnuje kromě jiného i jazykovou bariéru. Protože v České republice je realizována výuka pouze v češtině nikoliv v romštině, je důležité klást důraz na kvalitní a včasnou výuku českého jazyka, který by mělo romské dítě dobře ovládat již před vstupem do první třídy. Jen správné dorozumění se dítěte s učitelem může vést k pozitivním výsledkům žáka. Zvládnutí jazyka, ve kterém probíhá výuka, je základním předpokladem pro úspěšné zvládnutí učiva.

Žlnayová (1995, s. 18) se k této problematice vyjadřuje: „Ne všechny tyto děti budou mít stejné problémy s chápáním některých českých pojmů a jejich správným vyjadřováním, u všech se však pravděpodobně ve větší nebo menší míře objeví. Záleží na tom v jakém jazykovém prostředí dítě vyrůstá. Dnes se v Čechách už zřejmě nestává, že by dítě vyrůstalo výlučně v romském jazykovém prostředí.“

Rodiny, ve kterých jsou vychovávány dnešní romské děti, jsou často bilingvní, případně se v nich mluví romským etnolektem češtiny. Je tedy časté, že dítě neumí dobře ani romsky ani česky. Všechny děti jsou však schopny naučit se ovládat dva jazyky, proto není problém, naučit romské děti dobře česky, pokud se jim někdo pravidelně věnuje. Učitelé těchto dětí by ale měli vědět, z jakého sociálního prostředí děti pocházejí, aby se mohli vyvarovat chyb a nedorozumění vyplývajících z kulturních odlišností jich samých a jejich žáků. Měli by pečlivě dbát na správné zvládnutí českého jazyka, bez typických „romských“ chyb, které se často přenášejí v romských rodinách z generace na generaci. Pokud se toto vše podaří zvládnout před vstupem dítěte na základní školu (například v tzv. přípravném ročníku), je možné zabránit tomu, aby dítě prožilo „kulturní šok“, případně aby bylo přeraženo do

speciální školy, kde často právě kvůli nezvládnutí českého jazyka romské děti končívají. Zároveň je tak také možno alespoň zmírnit předsudky o neúspěšnosti romských dětí jak ve škole, tak v běžném životě mezi ostatními Romy.

Jedním z řešení problematiky vzdělávání romských dětí je zřizování přípravných tříd, kde se děti adaptují na nové prostředí a školní režim. Toto řešení vyplynulo z usnesení vlády České republiky č. 210 ze dne 28. dubna 1993 k situační zprávě o problematice romské komunity. Vláda uložila Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT ČR) realizovat opatření směřující k odstranění jazykového handicapu romských dětí, který je jednou z hlavních příčin neuspokojivých výsledků jejich vzdělávání (Štolova, 2001, s. 76).

Dle Metodického pokynu MŠMT ČR ke zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním čj. 25 484/2000-22 mohou být počínaje školním rokem 2000 - 2001 zřizovány přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním za těchto podmínek:

1. Za děti se sociálním znevýhodněním se považují děti z rodinného prostředí s nízkým sociálněekonomickým postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy, azytlanti a účastníci řízení o udělení azylu na území České republiky.
2. Přípravnou třídu může zřídit ředitel základní školy, mateřské školy, výjimečně speciální školy (dále jen „škola“) se souhlasem zřizovatele a školského úřadu.
3. Přípravná třída může být zřízena při počtu nejméně 10 a nejvíce 15 žáků, výjimky z minimálního i maximálního počtu žáků schvaluje zřizovatel školy a školský úřad, od 1. 1. 2001 zřizovatel a orgán kraje v přenesené působnosti. V případě, že počet docházejících dětí klesne pod 7, přípravná třída se zruší.
4. Do přípravné třídy jsou zařazovány děti, kterým byl udělen odklad povinné školní docházky a u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj, a výjimečně i děti pětileté.
5. Příprava na plnění povinné školní docházky se řídí metodickým materiálem „Přípravná třída – výchovný a vzdělávací program pro děti ze znevýhodňujícího sociokulturního prostředí“ (používat je možné i metodický materiál „Přípravná třída pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí“).
6. V přípravné třídě pracuje s dětmi učitel příslušné školy.
7. Ředitel školy určí učitele, který zpravidla pro každé dítě vypracuje individuální vzdělávací program (dále jen „IVP“), při jeho vypracování postupuje obdobně jako při zpracování IVP pro děti se zdravotním postižením (Štoček, verze 1.2002).

Jednou z hlavních podmínek školní úspěšnosti romských občanů je však podle Čecha (2001, s. 61) jejich vlastní zaujetí pozitivního přístupu ke vzdělání. Teprve přijetí tohoto bude směřovat k tomu, že vzdělávání nebudou chápat jako nutné zlo, které jim je vnucováno majoritní společností, ale budou je přijímat jako prostředek svého vlastního a osobnostního rozvoje a společenské integrace. Hlavní podíl na přijetí tohoto postoje romskou minoritou by měly mít zejména romské organizace a iniciativy, k nimž romští občané mají respekt a důvěru.

Dalším předpokladem zkvalitnění vzdělanostní úrovně romské populace je požadavek, aby každý romský občan měl možnost uplatnit své právo na vzdělání, které odpovídá jeho schopnostem a jeho možnostem. S tímto požadavkem dosud nekoresponduje značný počet romských žáků zařazovaných do speciálního školství a vzdělávaných ve zvláštních školách. V těchto školách je v současné době zařazena značná část romských dětí, které pocházejí z nepodnětného sociokulturního prostředí a u nichž přípravu na školní vzdělávání zanedbali jejich rodiče. Tito žáci vlivem intenzivní kvalifikované pedagogické péče postupně překonávají své počáteční problémy a nedostatky a úspěšně se zapojují do vzdělávacího programu. Svými schopnostmi pak přesahují běžné požadavky zvláštní školy. Při zařazování žáků do zvláštních škol by neměl být brán zřetel ani na tlak některých rodičů romských žáků, kteří se dožadují zařazení svého dítěte do zvláštní školy, neboť ve zvláštní škole spatřují snadnější cestu k absolvování povinné školní docházky svých dětí (Švarcová, 1998, s. 78).

Je žádoucí, aby v budoucnosti byly do zvláštních škol zařazovány pouze opravdu hůře vzdělavatelné děti, tedy děti s mentálním postižením, a ne děti z odlišného sociálního prostředí.

I když převážná část romských rodičů vnímá školu jako nutné zlo, přesto je podle Balabánové (1995, s.7) potřeba: „Aby si škola získala důvěru rodičů, musí je přesvědčit o tom, že není represivní institucí, ale že chce udělat maximum pro vzdělání jejich dětí. V prvé řadě to znamená přistoupit na vzájemnou spolupráci, které jsou rodiče schopni, a pak na oboustranně přijaté spolupráci trvat a postupně zvyšovat své nároky, v praxi je potom škola nucena vzít na sebe některé „rodičovské“ povinnosti.“

Plnohodnotné základní vzdělání romských dětí se pro romské děti může stát východiskem ze začarovaného kruhu romské neprofesionality a s ní spojených notoricky známých a stále narůstajících problémů v sociální oblasti (nezaměstnanost, kriminalita atd.) (Balabánová, 1995, s. 9).

Podpora vzdělávání romských dětí jak na základních, tak na středních či vysokých školách, by měla být do budoucna jednou z priorit vládních činitelů, protože jen vzdělání a

pochopení jeho hodnoty samotnými Romy, může přispět k odstranění nebo alespoň zmírnění sociálních problémů s romským etnikem spojených.

Ve výše uvedeném tématickém celku byly vysvětleny hlavní pojmy, bylo zde popsáno postavení národnostních menšin v ČR, dále zde byl zmapován původ, historie a hodnotový systém Romů, popsána byla romská rodina a romská kultura a vztah ke vzdělávání Romů. Další tématický celek bude zaměřen na asimilační tendence v minulosti.

3. Asimilační tendence v minulosti

3.1. Kapitoly z historie Romů na našem území

3.1.1. Základní údaje

V České republice žije cca 150-170 tisíc obyvatel příslušících k etnické skupině Romů. Demografický odhad do roku 2007 počítá, i přes obecný pokles populace, s 500 tisíci obyvateli příslušícími k romské etnické skupině.

Samotné romské etnikum se dále dělí na menší skupiny, povětšinou podle oblasti původu: nejčastější skupinou na našem území jsou tzv. Serrise Romové, původem ze Slovenska. Těch je asi 80%. Druhou největší skupinou jsou Olaští Romové (Vlachike, asi 10%). Zbytek tvoří Romové maďarští (Ungrike) a němečtí (Sintí).

Při sčítání lidu Českým statistickým úřadem vychází najevo, jak málo Romů se skutečně hlásí ke své národnosti. To ovšem činí problém úřadům, které poté nemohou realizovat celoplošná opatření, která by mohla být pro romskou komunitu prospěšná. Například ve školství takto vznikl výraz „žák z kulturně odlišného a sociálně znevýhodňujícího prostředí, jehož mateřskou řečí není čeština“, aby bylo možno nějak specifikovat skupinu osob, pro kterou je třeba zavést určité kroky, mající za úkol zmírňovat jejich sociálně-kulturní handicap a zároveň plně respektovat jejich specifika.

3.1.2. Původ

V současné době lze v Evropě hovořit o více než šesti milionech lidí, které bychom mohli označit jako Romy. Mají tmavší pleť, tmavé oči a vlasy. Jsou rozptýleni v různých zemích mezi různým obyvatelstvem, bez své původní vlasti jakožto národního státního celku. Mají nejrůznější označení – Zingari, Gitanos, Gypsies a další. I oni pro sebe používají nejrůznějších výrazů jako Kale, Finti, Povaru nebo Manuša. Nejznámějším výrazem je však Roma - česky Romové.

Jejich pravlastí je středozápadní Indie, oblast dnešního Pandžábu a Pákistánu. Do Evropy směřovalo několik migračních vln a to mezi 3. až 10. stoletím našeho letopočtu. Konkrétní příčiny těchto vln nejsou známy, historici předpokládají hladomor v důsledku přelidnění, případně etnické či politické napětí v oblasti. Jisté je, že Romové se do pohybu dali z nějakého konkrétního existenčního podnětu.

Romští prapředkové žijící v Indii sami sebe nazývali Dómy. Dómské kasty v Indii dodnes existují a mají velmi podobnou kulturu. Věnují se tradičním romským řemeslům, využívají lidové slovesnosti na úkor písma. Tato slovesnost je stejně jako u Romů velmi rozvinutá.

3.1.3. Osídlování Evropy

První evropskou písemnou památkou hovořící o Romech je z roku 1068 pocházející záznam v kronice psané ve známém řeckém klášteře Athos. Místní mnich zde píše o lidu, vyskytujícím se v okolí tehdejšího Cařihradu. Tento lid nazývá Atsíganoi – což byl dobový výraz pro členy kacířské sekty působící v oblasti Malé Asie, zabývající se magií a věštěním.

Podle všeho došlo k záměně, neboť Romové přicházeli ze stejné oblasti a od místního obyvatelstva se zřetelně odlišovali.

Romské rodové klany ve 12. až 13. století postupně z Balkánu pronikaly na sever, do střední Evropy. Podle dobových záznamů procházela Českým královstvím asi čtyřistačlenná skupina Romů vedená jakýmsi králem Šindelem a třemi dalšími vévody. To je první dochovaná zmínka o výskytu Romů v oblasti Čech.

3.1.4. Období perzekuce

Po polovině 15. století si Romů začala všímat i katolická církev. Trnem v oku jí byl především romský způsob života, který byl v rozporu s jejími dogmaty. Tradiční romské rituály a patrné stopy po jakémisi původním indickém mysticismu nebyly v souladu s představou „pravých a oddaných“ křesťanů a proto církevní hodnostáři sledovali postupnou konvertaci přichozích kočovníků s krajní nedůvěrou. Tato nedůvěra se postupem času změnila v otevřené odmítání a nesnášenlivost. Roku 1427 vyhlásil pařížský arcibiskup exkomunikaci Romů. Tímto jim bylo také zakázáno překročení hranic zemí západní Evropy a to až pod hrdelními tresty.

Tento krok vedl k přirozenému přesunu Romů do zemí východní a střední Evropy, kde perzekuce nebyly natolik přísné. Zde se postupem času začali trvaleji usazovat.

3.1.5. Období počátku „asimilace“

Nejstarší dochované zprávy o usazování romských řemeslníků v okolí jihomoravských a slovenských měst se datují do 16. století.

Někteří kočovníci v té době začali přijímat trvale usazený způsob života. Jak již je výše uvedeno, o „romskou asimilaci“ s původním obyvatelstvem se poprvé oficiálně pokusila císařovna Marie Terezie a v tomto trendu pokračoval i její syn Josef II.

Mezi další opatření, která měla asimilaci dopomoci patřil zákaz oblékání v romských tradičních oděvech, zákaz romštiny, přidělení nových jmen či nařízení povinné školní docházky i pro romské děti. Ač se dnes některé výše uvedené kroky mohou zdát jako potlačování romské osobitosti, musí se poukázat na fakt, že se jednalo o první historický krok k přijetí Romů do společnosti, aniž by byli vytlačováni či postihováni za svůj odlišný způsob života a původ.

Jejich hlavním společenským úkolem byli kovářské či zemědělské práce, nádeničina, drátenictví nebo hudba. Z dobových záznamů vyplývá, že Romové žili na celém Slovensku a jižní části Moravy.

3.1.6. Období genocidy

Dlouhodobý proces asimilace započatý osvícenstvím razantně narušila druhá světová válka. Norimberské zákony, které začaly platit na území protektorátu i Slovenského štátu, označovaly některé národnostní a společenské vrstvy za nerovné jiným a proto měly být ze společnosti vyloučeny a to jakoukoli formou. Roku 1939 byla vyhláškou ministerstva vnitra nařízena povinnost usazení se pro všechny kočující osoby. Účelem tohoto nařízení bylo zmapovat počet kočujících osob, možnost je dohledat a vytvořit podklady k „řešení tohoto problému“.

V polovině roku 1940 byly zřízeny tzv. kárné pracovní tábory – v Hodoníně u Kunštátu a v Letech u Písku.

Počátkem roku 1942 bylo vydáno nařízení protektorátní vlády o preventivním potírání asociálů, kdy bylo doslova uvedeno „Cikáni a osoby žijící po cikánsku“. V polovině roku 1942 vydal prezident protektorátní policie výnos o „potírání cikánského zlořádu“. Jeho součástí byl kompletní soupis romského etnika, počítající i s potomstvem ze smíšených manželství. Tento soupis nebral žádný ohled na způsob života, vzdělání jednotlivců nebo jejich sociální zařazení. Základ soupisu byl dán již podle zákona z roku 1927 o potulných cikánech. Ten měl pomoci úřadům orientovat se v kočujících obyvatelích, kteří se prokazovali tzv. cikánským průkazem, jež byl náhražkou běžné občanské legitimace. O udělení

cikánského průkazu rozhodovala místní samospráva a proto jej často obdržely i osoby nekočující.

Koncem roku 1942 započaly z příkazu říšského protektora deportace celých romských rodin do koncentračních táborů, především do Osvětimi. V osvětimském romském rodinném táboře zahynulo do srpna 1944 zhruba 20000 Romů ze všech částí Evropy. Historický odhad uvádí asi půl milionu romských obětí války. Z českých zemí bylo do koncentračních táborů zavlčeno zhruba 7000 osob, zpět se jich vrátilo jen asi na dvě stovky. Dlouhodobá integrace romského etnika do majoritní společnosti byla definitivně narušena.

3.1.7. Poválečný vývoj – pokračování snahy o asimilaci

Po skončení světového konfliktu probíhá několik vln přesunu slovenských Romů do Čech. Na Slovensku neproběhly deportace romského etnika v tak masivní míře jako v protektorátu a značná část populace tak válku přežila.

Ústava z roku 1948 zaručuje poprvé v dějinách i Romům rovnoprávné postavení. Ovšem až do roku 1950 stále platí „zákon o kočovných cikánech“ z roku 1927. Roku 1958 přichází v platnost zákon o trvalém usídlení.

Vládnoucí komunistická garnitura vyvíjí snahy o postupnou asimilaci Romů, což činí tak, že rozbíjí tradiční komunity v osadách východního Slovenska a obyvatelstvo přesouvá do velkých průmyslových aglomerací či po jednotlivých rodinách do vesnic poblíž. Toto vede k další nekontrolované migraci v rámci širokých a nepřehledných rodinných vazeb a v městech tak vznikají celé izolované romské čtvrti – například mostecký Chanov nebo košický Luník.

Rozbitím rodového zřízení v osadách byl znemožněn určitý „dohled“ nad dodržováním tradičních romských hodnot. Do čtvrtí byly necitlivě umisťováni Romové různých skupin a prostředí, což nevedlo k vytvoření jednotné struktury obyvatelstva se společnými hodnotami a zájmy.

3.1.8. Vývoj po roce 1989 – změna v myšlení – cesta k integraci

Coby svébytné etnikum nebyli Romové před rokem 1989 nikdy uznáni. Náhled na ně byl takový, že se jedná o skupinu společensky zaostalou, špatně vzdělavatelnou a proto je nutné ji převychovat dle vzoru většinové společnosti.

Rokem 1990 se datuje vznik řady romských hnutí působících v kultuře či politice. Problémem politické reprezentace Romů byl obraz setrvávajícího kastovního systému, který způsoboval značnou rozptýlenost politického vedení. Díky této rozptýlenosti si Romové

nedokázali najít jednotné politické vedení a směřování, jednotliví političtí lídři nedokázali najít společnou řeč.

Také začaly vycházet noviny a literatura v romštině. Částečně bylo Romům zpřístupněno vzdělávání, zatím řadou nesystémových kroků. Od roku 1993 se otevřeně hovoří o diskriminaci romských dětí v přístupu k základnímu a potažmo k vyššímu vzdělání. Mění se pohled dětských psychologů na posuzování inteligenčních schopností u romských dětí. Mění se postoj romských rodičů při rozhodování, zda jejich dítě půjde do zvláštní školy nebo do školy základní. Mění se postoj učitelů a sociálních pracovníků ve vztahu a přístupu k romské komunitě. Je realizován systém vzdělávání budoucích učitelů a sociálních pracovníků v oblasti základů romistiky (Balabánová, 2003, s. 28).

Ve výše uvedeném tématickém celku byly uvedeny základní údaje o Romech na našem území, dále zde byl doplněn původ Romů, popsáno bylo osídlení Evropy, období prekluze, období počátku asimilace, období genocidy, poválečný vývoj a vývoj po roce 1989. Další tématický celek bude zaměřen na důsledky sociálního vyloučení na integraci romů.

4. Důsledky sociálního vyloučení na integraci Romů

4.1 Integrace

„Integrací rozumíme soužití jednotlivců ze dvou či více skupin s odlišným kulturními vzorci, pravidly, chováním, stupnicemi hodnot apod., které umožňuje jednotlivcům z těchto skupin ponechat si jejich specifika, a zároveň zaručuje členům všech těchto skupin rovnoprávné postavení (nedochází tedy k diskriminaci členů některé skupiny)“ (Budilová, 2005, s. 25).

4.2 Hlavní cíl Koncepce romské integrace

Koncepce romské integrace je zásadním proklamačním materiálem vlády České republiky v oblasti integrace příslušníků romských komunit. Koncepce romské integrace je periodicky aktualizována a je vždy přijímána ve formě vládního usnesení. Vláda České republiky jejím prostřednictvím vytyčuje a definuje hlavní směry postupu v rámci integrace romských komunit.

Cílem Koncepce romské integrace je zlepšení postavení Romů ve všech sférách života společnosti, kde mezi majoritní společností a značnou částí Romů existují nedůvodné a

nepříjemné rozdíly v neprospěch Romů, a dosažení bezkonfliktního soužití příslušníků romských komunit s ostatní společností. Koncepce vytyčuje sedm priorit :

- a) odstranění vnějších překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především odstranění všech forem diskriminace jednotlivců i celých skupin vymezených rasou, barvou pleti, národností, jazykem, příslušností k národu či etnické skupině
- b) pomoc při odstraňování vnitřních překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti, tedy především odstranění handicapu ve vzdělání a kvalifikaci
- c) zlepšení sociální úrovně příslušníků romských komunit je třeba v nejbližším období považovat za prioritu, která vyžaduje zvláště intenzivní pozornost, především snížení jejich nezaměstnanosti, zlepšení bytové situace a následně zdravotní situace, předcházení sociálnímu vyloučení v romských komunitách a odstraňování jeho důsledků
- d) zastavení vzniku a šíření vyloučených romských enkláv tzv. ghettoizace
- e) zajištění rozvoje romské kultury a romského jazyka
- f) vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků, v němž příslušnost ke skupině vymezené rasou, barvou pleti, národností, jazykem či příslušností k národu není důvodem k odlišnému posuzování jednotlivce a zacházení s ním
- g) zajištění bezpečnosti příslušníků romských komunit (www.vlada.cz.)

4.3. Sociálně vyloučené lokality obývané převážně romskou populací

Sociální vyloučení (sociální exkluze) je termín, který se v posledních letech začal používat především v souvislosti se životním stylem a životními podmínkami určité části romského obyvatelstva. Sociální vyloučení můžeme definovat jako proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Proces sociálního vyloučení je primárně důsledkem chudoby a nízkých příjmů, přispívají k němu však také další faktory jako je diskriminace, nízké vzdělání či špatné životní podmínky. Sociálně vyloučení jsou odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí (www.epolis.cz).

Lokality zasažené sociálnym vyloučením môžu mať rôzne podoby. Sociálné vyloučení sa tak môže týkať pouze určitého počtu rodín žijúcich v jednom dome, alebo naopak celé mestské čtvrti či niekoľko čtvrtí. Jak uvádí Navrátil (2003, s. 156) sociálně vyloučenou komunitu je možné nalézt na okraji obce, stejně tak jako v jejím středu. Někdy jsou tyto lokality vytvořeny zcela mimo obec tak, aby jejich obyvatelé byli odděleni od ostatních obyvatel obce.

Také vznik těchto lokalit může být různý. Občané, kteří kvůli svým nízkým příjmům nemohou platit standardní nájemné v běžných bytech, spontánně vytváří sociálně vyloučené komunity v domech s malometrážními byty a společným sociálním zařízením, kde jsou vlivem okolností nuceni bydlet. Někdy vytváří sociálně vyloučené lokality samotná obec, která se snaží vyřešit problémy s „nepřizpůsobivými občany“ či „neplatiči“ tím, že pro ně vyčlení určité byty, případně celou čtvrť. Tyto oblasti jsou pak pro obec zdrojem mnoha problémů zahrnující neplacení nájemného, vody ani elektřiny, nelegální odběry energií, odpady jak na ulicích či dvorech, tak v samotných bytech. Ty jsou navíc obývány několika rodinami najednou a jejich vybavení je v brzké době zničeno. O společné prostory jako jsou chodby a sklepy se nikdo nestará, a tak chátrají, případně jsou schválně ničeny. V sociálně vyloučených lokalitách je soustředěna většina sociálních problémů. Obyvatelé jsou nezaměstnaní a často o práci ani nestojí. Školní docházka dětí je problémová, zahrnuje časté absence, případně nejsou děti do školy posílány vůbec. Volný čas dětí není nijak organizován ani sledován, děti se tak často sdružují v různých „partách“ a tráví volný čas nevhodnými způsoby, které někdy i překračují zákon. Není výjimkou, když se v lokalitě provozuje prostituce, dochází k užívání drog, šíří se alkoholismus. Romské etnikum je většinovým obyvatelstvem takto vyloučených lokalit, proto se ostatní „normální“ obyvatelé domnívají, že Romové mají k tomuto stylu života vrozené předpoklady, že je součástí jejich kultury a hodnot, který se přenáší výchovou z generace na generaci.

Jde ovšem o omyl, je dokázáno, že hlavní příčinou tohoto způsobu života je především chudoba. Lidé po celém světě, kteří se ocitnou v podobné situaci, se chovají stejně, bez ohledu na jejich etnikum či barvu pleti. Vytvořením odlišného systému hodnot reagují tyto lidé na situaci, ve které se nacházejí. Jsou uvěznění v tzv. pasti chudoby, ze které se mohou jen těžko vymanit, neboť nedisponují ani vzděláním či jinou kvalifikací ani potřebnými komunikačními a sociálními dovednostmi. Vytvářejí si tak specifické vzorce chování, které jim pomáhají adaptovat se na danou situaci a rezignují na jakoukoliv touhu po úspěchu v „majoritní“ společnosti. Tyto vzorce hrají v životě Romů větší roli než samotný „romský

způsob myšlení“, který možná ani neexistuje, neboť je pouze přepokládáný „většinovou“ společností (Budilová – Hirt, 2000, s. 76).

4.4. Sociální vyloučení v romských komunitách

Jak vyplývá z výše uvedené definice sociálního vyloučení, lidé žijící v sociálně vyloučených lokalitách nemají přístup ke vzdělání a následně i práci a příjmům, které by mohly zabezpečit jejich budoucnost. Jsou odtrženi od společenských kontaktů mimo komunitu, kde žijí, a od ostatních společenských aktivit. Nemají podíl na moci a jejich přístup k orgánům státní správy je velmi omezen, což vede k pocitům bezmocnosti a neschopnosti provádět a převzít zodpovědnost za rozhodnutí, která by ovlivnila jejich každodenní život.

Riziko sociálního vyloučení je podmíněno několika základními faktory. Nejčastěji jsou za tyto faktory pokládány:

- rodiny s více dětmi
- dlouhodobá nezaměstnanost, týkající se často obou rodičů i dětí v ekonomicky aktivním věku
- chudoba a závislost na sociálním systému
- dluhy
- nájemné neodpovídající příjmům nájemníků, problémové bydlení a nájemní vztahy (Budilová, 2005, s. 49)

Výzkumy zaměřené na sociálně ekonomickou situaci příslušníků romské komunity dokazují, že tyto faktory jsou v romských komunitách časté a velkou měrou se podílí na sociálním vyloučení těchto komunit (www.epolis.cz).

Snaha zmírnit či dokonce zabránit sociálnímu vyloučení je jedním z úkolů sociální politiky státu. Proto byl vytvořen a přijat Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004 – 2006, který věnuje zvýšenou pozornost právě romskému etniku jako jedné ze skupin nejvíce zasažené sociálním vyloučením. Přijetím tohoto plánu se tak Česká republika připojila ke strategii Evropské unie, jež si klade za cíl v rámci tzv. Lisabonského procesu v období let 2000 – 2010 komplexní sociální a ekonomické reformy ve všech zemích Unie (www.vlada.cz).

Evropská unie si předsevzala splnění šesti základních úkolů ohledně dostupnosti hlavních služeb, jež stát poskytuje. Patří sem intenzivnější propojení konkrétních politických oblastí a zkoordinování jednotlivých programů v úrovni jednotlivých regionů a oblastí.

Pozornost se také zaměřuje na propojování jednotlivých úrovní politiky od vrcholné až po místní se zaměřením na jejich efektivní implementaci. Na summitu EU ve francouzském městě Nice roku 2000 se členské země zavázaly přijímat opatření k dosažení následujících cílů:

- zamezit pracovní diskriminaci a umožnit rovnoprávný přístup všem osobám k právům, zdrojům a službám
- uplatnění preventivních opatření zamezujících sociální vyloučení
- pomoc vrstvám obyvatelstva, které jsou nejvíce ohrožené
- zaktivizovat všechny zdroje k boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení

(www.vlada.cz.)

Zajišťování sociálních služeb v sociálně vyloučených lokalitách s romskými obyvateli je velice nesnadný a specifický úkol, při jehož realizaci musí být brány v potaz sociokulturní odlišnosti obyvatelstva těchto lokalit, jež jsou způsobené jeho odlišným historickým vývojem.

Neboť v posledních několika letech dochází k prohlubování sociální exkluze určité části romského obyvatelstva a zároveň k rozpadu sítě romských poradců, vyvstává potřeba určitého nástroje, který by prohloubil spolupráci celostátní politiky s politikou na komunální úrovni. Řešením by mohlo být vytvoření subjektu, jenž by realizoval sociální intervenci v sociálně vyloučených lokalitách, snažil se o zmírnění tohoto vyloučení a o odstraňování jeho následků. Měla by být vytvořena určitá nabídka služeb pro samosprávy obcí a pro samotné romské komunity. Jedná se především o poskytování terénních sociálních služeb, pomoc romskému obyvatelstvu v přístupu ke vzdělání a práci a v neposlední řadě také intervence do oblasti bydlení. K tomuto účelu slouží obcím program Ministerstva pro místní rozvoj s názvem Program výstavby podporovaných bytů.

4.5. Romové a sociální vyloučení

4.5.1. Sociální vyloučení a etnická příslušnost

Sociální vyloučení žádným způsobem přímo nesouvisí s etnickou příslušností osob, které se v této situaci ocitají. Jednání lidí žijících v dlouhodobé chudobě v podmínkách sociálního vyloučení je podmíněno převážně ekonomicky a sociálně, přičemž :

1) s „romstvím“ ve smyslu biologických znaků má společné pouze to, že barva pleti je často důvodem, proč se lidé obvykle do této situace dostávají a proč jsou v ní udržováni

2) s „romstvím“ ve významu sdílení specifické kultury má sice některé společné prvky (krátkodobé životní strategie, nevyužívání institucí majoritní společnosti, absence individualismu a další), tyto prvky však obvykle v podmínkách sociálního vyloučení ztrácejí svůj původní význam a specifický charakter. Tradiční romská kultura a kultura, která se rozvíjí v podmínkách sociálního vyloučení, jsou dvě v principech odlišné kultury

3) s „romstvím“ ve významu sdílené etnické (případně národnostní) identity nemá mnoho společného. Osoby v situaci sociálního vyloučení často nesdílejí etnickou identitu, tedy pocit sounáležitosti se „všemi Romy“, nezajímají se o folklórní projevy tzv. „romského národa“ a nehlásí se k „romské národnosti“ (přestože se v některých situacích mohou definovat a cítit jako „Cikáni“ či „Romové“). Jsou si vědomi toho, že jejich problémy jsou zejména problémy ekonomického charakteru a týkají se bydlení, zaměstnání či zdravotní péče (Budilová, 2005, s. 76).

4.5.2. Bytová problematika

Již bylo uvedeno, že sociálně vyloučené lokality vznikají buď v důsledku vyčlenění části bytového fondu samosprávou obcí pro „neplatiče“ a „nepřízpůsobivé občany“ nebo jako důsledek nemožnosti bydlení ve standardních bytech, a to především z důvodu neschopnosti platit standardně vysoké nájemné. Kvůli přetrvávající chudobě však strach z možnosti ztráty bydlení provází i ty, kteří už se obyvateli těchto sociálně vyloučených oblastí stali.

V souvislosti se změnami po roce 1989 a s přechodem na tržní ekonomiku vzrůstá v 90. letech hodnota bytů a domů v centrech měst a dochází tak k silnému ekonomickému tlaku na nejchudší občany (především Romy) žijící v těchto bytech, kteří jsou nuceni přemístit se do okrajových částí obcí (www.alturismus.cz).

K tomuto „vystěhování“ docházelo často pomocí různých nelegálních postupů, kterým se zúčastnění nájemníci nemohli bránit, neboť jejich právní povědomí bylo jen velmi omezené. Častým důvodem vystěhování romských obyvatel bylo také neplacení nájemného. Přestože v této době se jednalo ještě o nájemné regulované, romským rodinám (většinou závislým na sociálních dávkách) žijícím z příjmu na úrovni životního minima mohla i tato výše v případě vzniku jiného náhlého výdaje způsobit existenční problémy. Tyto rodiny jsou tak nuceny odejít do bytů nižší kategorie, případně končí v různých typech ubytoven, s čímž jsou spojeny další problémy. Tyto ubytovny nejenže nemají sloužit k trvalému bydlení, ale životní náklady v nich jsou často vyšší, než byly v původních bytech. Bohužel návrat do obecních či soukromých standardních bytů je pro rodiny v této situaci téměř nemožný.

Protože v České republice neexistuje propracovaný systém sociálního bydlení, jsou tito sociálně slabí občané z vyloučených lokalit udržováni v bezvýchodné situaci bez naděje na jakoukoliv změnu k lepšímu. Žijí tak v neustálé nejistotě, která zahrnuje i uspokojení takové základní potřeby jako je bydlení (Říčan, 1998, s. 97).

4.5.3. Nezaměstnanost a past chudoby

Dlouhodobá nezaměstnanost je významným rizikovým faktorem při vzniku sociálního vyloučení a zároveň jedním z jeho základních rysů. Je možno ji považovat za jeden z hlavních zdrojů problémů vznikajících v sociálně vyloučených lokalitách. Mezi dlouhodobě nezaměstnané patří téměř všichni dospělí obyvatelé těchto lokalit. Většina jich přišla o práci po roce 1989 v souvislosti se snižováním počtu zaměstnanců v továrnách a stavebních podnicích. Zároveň došlo v této době ke změně struktury trhu práce a klesla poptávka po nekvalifikované pracovní síle. Romové tak začali být závislí na státním systému sociální ochrany, ze kterého už se nedokázali vymanit. Kvůli štedrosti sociálního systému a nízké kvalifikaci romského obyvatelstva se Romům nevyplatí docházet do pravidelného zaměstnání, neboť jejich výdělek by se nijak výrazně nelišil od životního minima jejich rodin. V důsledku dlouhodobé nezaměstnanosti pak Romové ztrácejí pracovní návyky, potřebu denního režimu a disciplíny, ale i sebevědomí, které je nahrazeno pocitem beznaděje a zbytečnosti. Tento vzorec chování se pak přenáší na další generaci a romské děti končící základní školu nejenže nemohou práci najít, ale už ji ani nehledají. Znají jen závislost na sociálních dávkách a považují ji za samozřejmost. Samozřejmě je nutné zmínit se i o té části Romů, která se snaží práci najít. Bohužel se velice často setkává s diskriminací a neochotou zaměstnat Roma, která pramení z obecně rozšířených předsudků o nespolehlivosti a nepoctivosti Romů. Těmto lidem pak nezbývá nic jiného, než opět čerpat peníze od státu. Tato závislost na sociálních dávkách se označuje jako „past chudoby“ a pro lidi, kteří se v ní ocitnou, je velice těžké se z této pasti vymanit a vrátit se do normálního pracovního života. Často jde i o nedostatek motivace, který by však neměl být nepochopitelný. Vždyť jak se má motivovat člověk, který za práci dostane stejné peníze jako za nicnedělání? Není však výjimkou, když lidé čerpající dávky státní sociální podpory a sociální pomoci tyto dávky zneužívají. V oblastech s nízkou nezaměstnaností často tito lidé pracují, ale své příjmy nepřiznávají, aby o dávky nepřišli. V regionech s malým počtem pracovních příležitostí si přivydělávají například sběrem kovu, obchodem s použitým zbožím a podobně, přičemž často překračují hranice zákona. Mnohde fungují „romské firmy“, jež kontrolují například stavební

průmysl a najímají chudé dělníky, kteří by, ať už z jakéhokoliv důvodu, jiné pracovní uplatnění nenašli, a kteří se stávají obětmi podvodů těchto organizovaných skupin.

4.5.4. Lichva (Úžera) a sociální vyloučení

Lichva, tedy půjčování peněz na neobvykle vysoký (v krajním případě až stoprocentní) úrok, je problém vyskytující se v sociálně vyloučených lokalitách poměrně hojně. Lidé půjčující si u lichváře se zamotávají do bludného kruhu půjček a jejich splácení. Na půjčky, které nemohou splácet, si opět půjčují, úroky jim narůstají, opět si půjčují, a tak stále dokola.

Balabánová (2003, s. 72) uvádí, že v krajních případech se stává, že dlužník musí lichváři odevzdávat celý svůj příjem (většinou jde o sociální dávky), neboť dlužná částka se vyšplhala do závratné výše. Dlužníkům tak nezbývají peníze na základní životní potřeby, a proto si na jejich uspokojení opět půjčují. Osoba lichváře se těší mezi „svými“ dlužníky neobyčejné úctě a respektu, lidé mu mnohdy projevují vděčnost a považují ho za člověka, který jim pomáhá v těch nejhorších chvílích. Závislost dlužníků na lichváři je tak velká, že v případě zatčení jednoho lichváře, se zanedlouho díky poptávce objeví další.

Lichva je charakteristickým jevem ve všech sociálně vyloučených lokalitách, v žádném případě se tedy nejedná o specifický problém Romů. V moderních společnostech se lichva vyskytuje všude, kde pohromadě žijí lidé, jimž je v určité míře či úplně odepřen přístup k službám a příležitostem, které jsou pro většinovou společnost běžně dostupné (www.epolis.cz)

Do bludného kruhu lichvy se lidé dostávají v důsledku bezvýchodnosti situace, ve které se ocitli, nikoliv kvůli jejich vlastní neschopnosti či hlouposti. Výskyt lichvy v České republice především u romské populace tak není dán tím, že jsou Romové, ale tím, že příslušníci romského etnika tvoří většinu populace v sociálně vyloučených oblastech. Systém provozování lichvy je postaven na stále se prohlubující a dlouhodobé závislosti dlužníků a jejich rodin na „službách“, které jim lichvář poskytuje. Mnohdy se nejedná pouze o půjčování peněz, ale například i o zapůjčení automobilu či možnost zatelefonování v případě nouze, za což jsou opět účtovány přemrštěné sumy. Dochází tak ke stálému prohlubování chudoby dlužníků, kteří se tímto stávají nekonečným zdrojem příjmů lichvářů. Koloběh půjčování a splácení pak může být i příčinou neplacení nájemného, ztráty bytu či kriminálního chování. Dle zákonů České republiky je provozování lichvy nelegální, Trestní zákon č. 140/61 Sb. ji dle § 253 označuje za majetkový trestný čin. Lichva samotná je spojena s uplatňováním pohledávek, často násilnými způsoby naplňujícími skutkové podstaty trestných činů, proto

jsou pachatelé lichvy odsouzeni nejčastěji za vydírání, útisk, porušování domovní svobody, loupež a účast na zločinném spolčení.

4.5.5. Školství a vzdělávání

Vzdělávání Romů je v této práci věnována samostatná kapitola, na tomto místě budou proto pouze shrnuty základní problémy, které v souvislosti se vzděláváním romských dětí vyvstávají. Jak uvádí Švarcová (1998, s. 103) je počet romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit navštěvujících základní školy je nevelký, většina těchto dětí navštěvuje školy speciální. Důvodem je nejen to, že základní školy ještě ani dnes nejsou plně připraveny a schopny integrovat tyto děti mezi děti z „normálního“ prostředí, ale také to, že romské děti mnohdy neovládají český jazyk a v důsledku toho nejsou schopni porozumět učitelům a vykládanému učivu.

Navíc vzorce chování, které si romské děti přinášejí z rodiny, jsou naprosto odlišné od těch, které jsou žádoucí v prostředí základní školy, což často vede k neshodám mezi těmito dětmi a učiteli či spolužáky. Ti také mnohdy projevují své odmítavé postoje vůči takto „problémovým“ dětem. Velký počet romských dětí tedy navštěvuje školy speciální, někteří mimo jiné i proto, že je tam nechávají umisťovat rodiče, kteří vidí speciální školu jako snazší variantu k získání základního vzdělání a často sami tuto školu absolvovali.

Jak uvádí Balvín (1999, s. 84) romské dítě, na rozdíl od dítěte neromského, navíc není vystaveno žádnému tlaku a očekávání ze strany rodičů, pokud dítě něco nechce, nikdo ho nenutí, a tak si často vybírá tu nejjednodušší cestu, jak něco získat.

Velkým problémem spojeným se vzděláváním Romů jsou jejich časté absence ve škole, neboť vzdělání není Romy považováno za prioritu. Sociálně vyloučení občané se mnohdy potýkají s několika problémy najednou a vzdělání se tak pro ně stává okrajovou záležitostí. Absolvování základní či pouze speciální školy pak vede k tomu, že tyto děti mají problém s uplatněním na trhu práce a rovnou se stávají závislými na dávkách sociálního systému. Tento vzorec chování následně předávají svým dětem a koloběh se opakuje.

4.5.6. Právní povědomí

Mezi lidmi je rozšířen názor, že Romové mají velice dobrý přehled o svých právech a jsou si dobře vědomi toho, co si mohou dovolit a na co mají nárok, čehož umí využít ve svůj prospěch. Zákony redukuje jen na svá práva, nikoli povinnosti (Říčan, 1998, s. 73).

Tato představa se však týká pouze velmi omezeného počtu Romů a není možné ji zobecnit na celé romské etnikum. Ve skutečnosti je právní povědomí většiny Romů ze

sociálně vyloučených lokalit minimální, nechápou důležitost práva jako nástroje k zajištění a usměrnění chodu společnosti. Teorie práva je pro ně vzdálená, s právem se setkávají pouze v jeho konkrétních dopadech na život. Bohužel jsou tyto dopady často pouze negativní.

O právech, která jsou jim ze zákona zajištěna, nejsou tito lidé informováni, neznají možnosti, jak je hájit, a proto často žádnou právní pomoc ani nevyhledávají. S nedostatečným právním povědomím souvisí i další znevýhodnění jako je nízká gramotnost, odlišná barva pleti či špatná znalost českého jazyka (www.romové.cz).

4.5.7. Psychologické problémy

Situace obyvatel sociálně vyloučených lokalit je bezvýchodná, naděje na změnu života k lepšímu je minimální, což vede tyto lidi k pocitům beznaděje a lhostejnosti. Orgány státní moci (sociální odbory, policie) jsou považovány za nepřítel, sociálně vyloučení nevěří, že by jim tyto orgány dokázaly pomoci. Sociálně vyloučení mají pocit, že jim nikdo nerozumí, nenaslouchá, že je vnímána pouze jejich barva pleti a příslušnost k sociálně vyloučené lokalitě, nikoli jejich každodenní problémy. Jediné, co mohou od státu očekávat, je nepochopení, represe a různé formy nátlaku. Sociálně vyloučení pak ztrácejí snahu o jakékoliv řešení či změnu své situace, která je podle nich tak jako tak bezvýchodná, a rozvíjejí se u nich různé formy závislostí. Potřebu úspěchu nahrazují sociálním vzestupem uvnitř své komunity, jenž bývá většinou dosažen nelegálními cestami jako je kuplířství či lichva.

4.5.8. Další specifické problémy

1) **Ztráta českého občanství** – Přijetí zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání českého občanství znamenalo pro celou řadu Romů velký problém. Ti, kteří už mnoho let žili v České republice, nebo se tu dokonce narodili, v jeho důsledku najednou získali slovenské občanství a stali se tak cizinci ve vlastní zemi. Protože získat občanství vyžadovalo schopnost orientovat se v administrativním systému, mnoho Romů si v té době z různých důvodů o vyřízení nepožádalo. Bez úředně potvrzeného občanství však nemohli být zaměstnáni, popř. dostávat sociální dávky. V té době se někteří Romové dostali do bezvýchodné situace, která posléze vyústila v neplacení nájemného, zadlužování se apod.

2) **Znevýhodnění** - Ztráta bydlení či zaměstnání může potkat a v běžném životě také potkává téměř kohokoliv. Vystává tedy otázka, proč se většina takto postižených lidí z majoritní společnosti nestává sociálně vyloučenými? Proč většinu populace sociálně vyloučených lokalit tvoří právě Romové? Odpovědi je nutné hledat v již výše uvedených

problémech, se kterými se Romové během svého života musí potýkat. Jedná se především o nízké vzdělání, nezaměstnanost, potíže s českým jazykem a tím i celkovou komunikací. Romové nedisponují vzorci chování většinové společnosti, neumí se potýkat se základními problémovými situacemi a na rozdíl od majority nemají ve svém okolí nikoho, kdo by je to mohl naučit a pomohl jim. Chybí jim existence pozitivních příkladů, jsou učení závislosti na sociálních dávkách a musí se potýkat s různými překážkami (diskriminace, předsudky) ze strany majority, ať už se jedná o úřady či zaměstnavatele. Neustále se sice propaguje rovnost šancí, skutečnost je ovšem taková, že pro dosažení úspěchu musí příslušníci etnických menšin vynaložit mnohem více sil a ani to jim úspěch nezaručí. Někdy vůbec nemají na vybranou a zbude jim pouze život závislý na příjmech od státu podobající se životu jejich rodičů.

4.5.9. Omyly v kontaktu se sociálně vyloučenými Romy

Navrátil (2003, s. 213) uvádí, že při kontaktu se sociálně vyloučenými Romy je potřeba mít na zřeteli, že romská populace je vnitřně velmi různorodá a že ani sebepodrobnější popis životních podmínek a obvyklých kulturních praktik sociálně vyloučených Romů nemůže představovat obecný návod pro chápání všech těchto lidí.

Smyslem výše uvedených informací je pouze ukázat některé obecné rysy situace sociálně vyloučených Romů s výhradou, že žádná ze zmíněných skutečností neplatí univerzálně pro všechny osoby považované za Romy. Pojímat Romy jako homogenní skupinu s jednotným souborem charakteristik a potřeb je nebezpečný nesmysl, neboť uplatňování jakékoli paušální představy a Romech může vést k fatálnímu nepochopení konkrétním situacím jednotlivých lidí, rodin či lokalit.

Sociálně vyloučené Romy je proto potřeba chápat především jako navzájem různé a individuálně jedinečné občany ČR, nikoli jako nerozlišnou masu nepřizpůsobivých „klonů“. (Budilová – Hirt, 2000, s. 69)

Ve výše uvedeném tématickém celku byl vysvětlen hlavní pojem integrace, byl zde popsán cíl Koncepce romské integrace, byly popsány sociálně vyloučené lokality obývané romskou populací, popsáno bylo sociální vyloučení v romských komunitách a Romové a sociální vyloučení. Další tématický celek bude zaměřen na bezpečnostní aspekty romské integrace.

5. Bezpečnostní aspekty romské integrace

5.1. Hlavními druhy kriminality

Kvůli vysokému výskytu faktorů podmiňujících vznik kriminality, se musí sociálně vyloučené romské komunity potýkat s těmito hlavními druhy kriminality:

- kriminalita **zvnějšku** – jedná se především o rasově motivované trestné činy. Ohrožení kriminalitou postavenou na rasovém základě se vztahuje na všechny členy minoritní skupiny bez rozlišení sociálního postavení
- kriminalita **uvnitř** romských komunit – týká se především užívání a distribuce omamných látek, provozování lichvy, kuplířství, prostituce, atd. Většina těchto nelegálních činností je rozšířena celospolečensky, jiné, jako například lichva, jsou specifické pro sociálně vyloučené lokality a většinou nejsou nijak řešeny.

Bezpečnost Romů je jednou z priorit vlády České republiky v oblasti začleňování Romů do společnosti. Pověřené instituce mají za úkol nepřetržitý monitoring bezpečnostní situace v romských komunitách, posuzování potenciálních rizik a tvorbu opatření k jejich prevenci. Česká republika se na základě mezinárodních smluv, dohod a prvorepublikové tradice snaží o vytvoření multikulturní společnosti, prosté konfliktů a extremismu (<http://www.vlada.cz>).

Při zajišťování bezpečnosti Romů dochází k aktivní spolupráci Policie České republiky a Ministerstva vnitra. Úkol Policie ČR spočívá především v odhalování a postihování rasistických, xenofobních a extremistických projevů. Při této činnosti se policisté z úseku boje proti extremistické kriminalitě řídí Závazným pokynem policejního prezidenta č. 100/2002 ze dne 6. 6. 2002, kterým se upravuje činnost příslušníků Policie České republiky na úseku boje proti extremistické kriminalitě.

Podle § 12 zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů lze rozpustit občanská sdružení hlásající rasovou nenávist. Tento postup byl v roce 2000 uplatněn proti neonacistickému seskupení Národní aliance a v roce 2002 proti občanskému sdružení Republikánská mládež. Rovněž postup Policie ČR proti kolektivním vystoupením přívrženců pravicově extremistického hnutí skinheads se zlepšil. O aktivitách Policie ČR pravidelně informuje Zpráva o problematice extremismu na území České republiky, od roku 2004 Informace o problematice extremismu na území ČR, která je konsensuálním výstupem orgánů státní správy a veřejnosti je přístupná na webových stránkách Ministerstva vnitra. Na základě usnesení vlády č. 903 ze dne 12. září 2001 ke Zprávě o problematice extremismu na

území České republiky v roce 2000 byla zřízena meziresortní Komise pro boj s extremismem, rasismem a xenofobií, která je poradním orgánem ministra vnitra (<http://www.vlada.cz>).

Pro efektivnější řešení rizikových jevů uvnitř romských komunit podporuje vláda ČR systémový přístup Policie ČR ve vztahu k Romům a programy a aktivity zaměřené na prevenci kriminality a eliminaci sociálně patologických jevů na místní úrovni. Východiskem těchto aktivit jsou základní koncepční a programové vládní dokumenty Strategie prevence kriminality na léta 2004 – 2007 (dále jen Strategie prevence) a Národní strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k národnostním a etnickým menšinám (dále jen Národní strategie).

Pokrok v přístupu Policie České republiky k menšinám znamenal únor 2005, kdy byli při všech krajských policejních správách ustaveni **styční důstojníci pro menšiny**. Ti mají za úkol podat pomocnou ruku příslušníkům minorit při řešení specifických problémů spojených s jejich životy a spadajících do kompetencí Policie ČR a její spolupráce se státní správou, samosprávou a neziskovými organizacemi. Styční důstojníci pro menšiny se navíc podílejí na tvorbě Plánu činnosti příslušné krajské správy ve vztahu k menšinám a také jsou zodpovědní za jeho uskutečnění.

V souvislosti s integrací Romů a zajištění jejich bezpečnosti jsou Ministerstvem vnitra a Policií ČR podporovány především projekty směřující k výše uvedeným cílům a programy prevence kriminality na místní úrovni, vznik institutu asistenta Policie ČR a program Partnerství. Ministerstvo i Policie usilují o rozšíření těchto aktivit i do dalších oblastí ČR a zároveň zdůrazňují důležitost komunikace a spolupráce se zástupci romského etnika, kteří o tyto programy a projekty projeví zájem (www.epolis.cz).

V souvislosti s častým výskytem násilí mířeného proti ženám v romských rodinách a obchodu s nimi se v rámci preventivních opatření rozvíjí programy zaměřené na eliminaci domácího násilí v romských komunitách a na zvýšení informovanosti těchto obětí o možnostech pomoci. Důležitou součástí těchto programů je i metodologie pro orgány činné v trestním řízení určující základní zásady zacházení s oběťmi této trestné činnosti.

Základem pro bezproblémovou realizaci preventivních opatření ve vztahu k náboženským a etnickým menšinám je eliminace jakýchkoliv projevů diskriminace ze strany příslušníků Policie ČR. K tomuto by mohlo přispět zvýšení počtu příslušníků menšin pracujících u Policie ČR. K jejich náboru budou využity všechny prostředky vhodné k propagaci zaměstnanecké politiky Policie ČR. Dále bude zaveden systém kontrol policistů v rámci základní odborné přípravy zabývající se jejich případným xenofobním a rasistickým chováním. Bude kladen důraz na důsledné vyšetřování a potírání nezákonných postupů policistů vůči Romům Inspekcí Ministerstva vnitra.

Snaha o omezení páchání trestných činů musí být doprovázena školeními zúčastněných pracovníků, především policistů, na jejichž realizaci však musí být uvolněno dostatečné množství finančních prostředků. Přestože začínající policisté školení jsou, musí se klást větší důraz na multikulturní výchovu a výchovu k dodržování lidských práv. V procesu vzdělávání příslušníků policie ČR je do budoucna důležité usilovat o spolupráci s odborníky mimo Policii, se zástupci akademické obce a občanské společnosti (Koncepce romské integrace 2005 - www.vlada.cz).

6. Závěr

Závěrem k této oblasti lze říci, že i přes určité dílčí úspěchy, zejména v posledních letech, zůstává školní výchova romské mládeže i nadále velmi obtížným a nevyřešeným problémem. Teprve vyřešením předškolní výchovy, pravidelné školní docházky, návštěvy a absolvování ZŠ se bude vytvářet jeden z důležitých předpokladů pro zvyšování počtu studentů na školách vyššího stupně z řad romského obyvatelstva i předpoklady pro zvyšování odborné přípravy na učňovských nebo nižších odborných školách. Současný stav je vysoce neuspokojivý. Střední a starší romská generace je prakticky téměř bez vzdělání. To je závažnou překážkou rychlejšího tempa integračního procesu i rychlejšího překonání všeobecné zaostalosti celé sociální skupiny Romů.

Romové tvoří dosud nejzaostalejší část České společnosti. Teprve demokratická společnost se svým politickým, ekonomickým, sociálním a kulturním programem může Romy vymanit z jejich historicky nízkého i ponižujícího společenského postavení a přivést k přirozené integraci s většinovou společností na její společnou a společenskou úroveň. Realizaci sociálního programu bude třeba Romy nejprve vyvézt z jejich společenské izolace a spolu s přetvářením jejich dosavadního způsobu života a myšlení je postupně v integrovat do demokratické společnosti. Při tom zdaleka nejde o potlačování jejich specifické kultury, umění a podobně. Při tomto procesu musí státní a společenské orgány usilovat o aktivní spolupráci s Romy a zapojovat je postupně do plnění politického, ekonomického, kulturního a sociálního programu našeho státu.

V politické oblasti jde zejména o soustavné seznamování Romů s politickými programy stran, zapojování do politického rozhodování zejména v romské problematice, ale i do věcí veřejných v rámci jejich bydliště či oblasti. Bude třeba nebát se svěřovat jim různé funkce a zapojovat je do čestných komisí obecních úřadů a společenských organizací.

Řešení romské otázky jak v okrese Litoměřice, tak v celé republice dnes nespočívá v násilné asimilaci, násilné integraci a v administrativním přístupu, ale jedině v pokračování a urychlování civilizačního a kulturního rozvoje Romů cestou zvýšené péče o jejich výchovu a převýchovu.

7. Seznam použité literatury

BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-180-8

BALABÁNOVÁ, H., *Praktické zkušenosti se vzděláváním romských dětí*. Praha: Občanské sdružení MENT, 1995, s. 28

BALVÍN, J. a kol. *Romové a jejich učitelé*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1999. ISBN 80-902461-1-7

BALVÍN, J. a kol. *Romové a etika multikulturní výchovy*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1999. ISBN 80-902149-4-0

ČECH, T. *Cesty ke zvýšení vzdělanosti romských dětí*. GULOVÁ, L. ČECH, T.,(ed.), *Texty pro pedagogicko-psychologickou přípravu romských asistentů*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-011-5

DAVIDOVÁ, E. *Cesty Romů 1945-1990: změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 1.vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, 1995. ISBN 80-902149-4-0

GULOVÁ, L. *Výchova k hodnotám, hodnotová orientace současné mládeže*. In GULOVÁ, L., ČECH, T. (ed.), *Texty pro pedagogicko-psychologickou přípravu romských asistentů*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-011-5

HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Můžeme se domluvit*. 2.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1995. ISBN 80-7067-563-2

HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Odkud jsme přišli, kdo jsme, kam jdeme?* In Manuš, E. *Jdeme dlouhou cestou*. Praha: Arbor vitae, 1998. ISBN 80-901964-5-4

MANN, A.B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-762-6

NAVRÁTIL, P. a kol., *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0277-0

ŠTOČEK, M. *Rukověť učitele speciální školy*. Verze 1.2002, příručka, Praha: Atre, 2002, s. 121

ŠIŠKOVÁ, T., *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Sborník, Praha: Portál, 1998, 203 s. ISBN 80-7178-285-8

ŠVARCOVÁ, I. a kol., *Alternativní vzdělávací program zvláštní školy pro žáky romského etnika, schválený MŠMT ČR č.j.35 252/97-24*. Praha: VÚP, 1998, s. 56

ŽLNAYOVÁ, E. *Pojmový svět žáků prvního ročníku základních škol z hlediska romštiny*. Příručka, Praha: Občanské sdružení Ment, 1995, s. 18

HYPERTEXTY :

<http://www.alturismus.cz>

<http://www.imaturita.cz>

<http://www.lípa.cz>

<http://www.romove.cz>

<http://www.vláda.cz>

<http://www.epolis.cz>